

SZAKDOLGOZAT

Sesztina Dávid
2020

NYILATKOZAT

Alulírott **Sesztina Dávid** büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom, hogy a szakdolgozatomban foglalt tények és adatok a valóságnak megfelelnek, és az abban leírtak a saját, önálló munkám eredményei.

A szakdolgozatban felhasznált adatokat a szerzői jogvédelem figyelembevételével alkalmaztam.

Ezen szakdolgozat semmilyen része nem került felhasználásra korábban oktatási intézmény más képzésén diplomaszerezés során.

Tudomásul veszem, hogy a szakdolgozatomat az intézmény plágiumellenőrzésnek veti alá.

Budapest, 2020. év 12. hónap 6 nap

Sesztina Dávid s.k.

hallgató aláírása

**BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
KÜLKERESKEDELMI KAR
NEMZETKÖZI GAZDÁLKODÁS SZAK
NAPPALI TAGOZAT
DIGITÁLIS ELLÁTÁSI-LÁNC MENEDZSMENT**

**A MAGYAR HADTÁPELLÁTÁS A VÁNDORLÁSTÓL A 2.
MAGYAR HADSEREG DONI KATASZTRÓFÁJÁIG**

Belső Konzulens:
Dr Csekő Katalin
Egyetemi docens, Dékán,
intézetvezető

Készítette:
Sesztina Dávid
Egyetemi hallgató

**BUDAPEST
2020**

TARTALOM

TÁBLÁZAT ÉS ÁBRAJEGYZÉK	4
Táblázatok	4
Ábrák	4
ELŐSZÓ	5
1. ELLÁTÁS A VÁNDORLÁS IDŐSZAKÁBAN	7
1.1. Élelmiszer-ellátás	7
1.2. Ruházati ellátás	9
1.3. Egészségügyi utánpótlás	9
1.4. Hadszíntéri ellátás	10
2. AZ ELLÁTÁS A KALANDOZÁSOKTÓL A FEUDALIZMUS VÉGÉIG	12
2.1. Élelmiszer-ellátás	13
2.2. Ruházati ellátás	16
2.3. Egészségügyi ellátás	17
2.4. Harctéri felszerelés	18
3. Hadtáplógisztika 1848-1849, illetve 1914-1918 között	20
3.1. Élelmiszer-ellátás	20
3.2. Ruházati ellátás	22
3.3. Egészségügyi ellátás	23
3.4. Harcteknikai ellátás	24
4. A 2. magyar hadsereg harc felkészítésének előzményei	26
5. A hadsereg frontra való kiszállításának jellemzői	35
6. A 2. magyar hadsereg ellátása a fronton	39
6.1. Élelem és ló tápellátás	39
6.2. Ruházati és felszerelési ellátás	45
6.3. Egészségügyi ellátás	47
6.4. Harcteknikai ellátás	47
6.5. Gépjármű és üzemanyag ellátás	51
ÖSSZEGRÉS	53
IRODALOMJEGYZÉK	54

TÁBLÁZAT ÉS ÁBRAJEGYZÉK

Táblázatok

- 1. táblázat** A 2. magyar hadsereg létszáma a frontra vonulás előtt..... 30
2. táblázat A 2. magyar hadsereg hadtesteinek ellátottsága járművekből. 33
3. táblázat Felszerelések száma egy német és egy magyar könnyűhadosztály számára..... 48

Ábrák

- 1. ábra** A közkatonák heti fejadagja a 16.század második felétől a 17. század második negyedéig.
..... 15
2. ábra A sorállományi és tartalékos tisztek száma a 2. magyar hadseregben 1942. júliusa és
szeptembere között 30

ELŐSZÓ

A katonai logisztika, avagy a hadtápllogisztika a különböző nemzetek hadseregének elengedhetetlen folyamata. A modern évszázadokban a katonák ellátása az országok hadügyminisztériumainak előírásai és az országok alkotmányai vagy törvényei alapján történik. A katonai beszerzés az évszázadok alakulásával változott. Magyarország több mint 1000 éves története során, a beszerzés módszerei a különböző kulturális és szokási, majd a későbbiekben a rendeleti és törvényi előírások alapján érte el a mai kor azon fejlődésének csúcspontját, hogy a NATO megállapodás szerint Magyarország is felvételt nyerhetett a katonai szövetségbe. Mindazonáltal, rengeteg tapasztalatnak és információnak kellett érnie a katonai hadtápszakértőket, hogy ilyen modern előírásokkal rendelkező katonai szerződést hazánk is aláírjon. A dolgozat témája hadtáptörténelmet dolgozza fel, bemutatva a hadtápllogisztika területeinek változását az évszázadok során, legfőképp a nagyobb háborúk időszakában, mikor az ország hadseregére szükség volt. Szerepel benne a hadtápl területeinek alkalmazása, mint a harctéri, élelmiszer, ruházati, és egészségügyi ellátás. A témaválasztás a történelem, a katonai rendszerek és a logisztika iránti érdeklődésemet kívánja tolmácsolni. Véleményem szerint, a mai nagy vállalatok, a beszerzésüket képesek úgy megszervezni, hogy a történelem során előforduló nagyobb hibákat, melyek a hadtápllogisztikában léptek fel, elkerülik, és így még pontosabb és jobb beszerzést képesek alkalmazni cégük felvirágoztatására. Kutatásom célja a katonai beszerzés módszereit csoportosítani olyan szempontok alapján, amelyek még nem tartalmazták a beszerzés törvényeinek előírásait, vagy már a különböző királyi rendeletek majd az országirányítás szerveinek iránymutatásával legális keretek közé szorították a beszerzés lehetőségeit. Ezáltal végbe mehetett a katonai rendszer modernizációja. A modernebb harcmódor példájául szolgál a 2. magyar hadsereg hadtápllogisztikája, amely szerencsés módon ez az eddigi utolsó olyan alkalom, amikor nagyszámban kellett alkalmazni az ellátó tisztek szakértelmét. Ezért a szakdolgozat során szemléltetve lesz a hadsereg ellátásának teljes menete, mind a harckészültség, mind a kivonulás, majd a harcokban való részvétel által. Kutatásom alkalmával szekunder kutatást végeztem, elsősorban magyar forrásokat felhasználva.

Hipotézisek

- I. csoport: Ezen csoport tagjai a lehetőségekhez mérten nem rendelkeztek rendeleti vagy szabályozási előírásokkal, sem központi ellátással, amely alapján megtörtént volna a harcoló alakulatok ellátása. Így a katonák rákényszerültek arra, hogy becstelen dolgokat művelve szerezzék be az utánpótlást, mint például lopások, rablások, gyilkosságok árán.
- II. csoport: A csoport képviselői már jóval konszolidáltabb, a keresztény kultúrához híven, de még az illegális módszereket igénybe véve hajtották végre a hadtáp utánpótlását. Ezért azok a hadseregcsoportok, melyek a csoport résztvevői, vegyes beszerzést hajtottak végre, mind a rablások alapján, mind már az előírások és központi felhasználással.
- III. csoport: Jelen csoport alapján látható az, hogy itt már a kultúra és emberség mivoltából adandóan az előre megszervezett központi raktározás és elosztás, illetve királyi majd kormányi rendeletekkel irányított hadtáplogisztika volt érvényes a hadsereg körében. Már szigorúan tilos volt atrocitást végezni a polgárokkal szemben.

1. ELLÁTÁS A VÁNDORLÁS IDŐSZAKÁBAN

A magyar történelem több mint 1000 éves története során a nemzet több háborút is vívott, más-más nemzetek haderejével szemben. Ezen véres háborúk során a magyar hadászat fejlődésének fontos kulcsszerepe volt a katonai logisztika megléte. Az ókor végső évtizedeiben megindult a magyar nép az ázsiai területekről, abban a reményben, hogy élhető feltételekkel találnak olyan területeket, ahol letelepedhetnek. A vándorlás megkezdését az is elősegítette, hogy több nemzet is megindult a magyar nép felé olyan reményben, hogy sikeresen elfoglalnak olyan területeket a magyarok előtt, melyeket őseink kívántak megkaparintani.

A magyar logisztikai hadtáp fejlődéstörténet első nagy állomáspontját nagyon nehéz meghatározni, hiszen még Szent István által alapított keresztény vallású Magyar Királyság előtt, a vándorlás időszakában is voltak különböző fegyveres és nem fegyveres erők, melyeket el kellett látni, fel kellett fegyverezni, illetve ruháztatni kellett ezeket a hadszerveket, és az akkoriban használt lovakat és más jószágokat is el kellett látni.

1.1. Élelmiszer-ellátás

A vándorló nemzet élelmiszerellátása nehézkesnek bizonyult az utazás során. Az akkori társadalmi berendezkedés szerint a magyarságot törzsekre osztották fel vezéreik. A kisebb társadalmi csoportok a családok és nagycsaládok voltak. Ezek a csoportok voltak azok, melyeket egy egységnyi ellátási pontnak tekinthettek. A nagycsaládok általában 6-10 családból, 25-30 főből állhattak. A vándorlás történetéből az következik, hogy a törzsek számára nem volt lehetőségük arra, hogy egy nagyobb raktározási helyet biztosítsanak minden nagycsalád számára, így nem volt elérhető akármikor az ellátmány. Valószínűsíthető, hogy minden nagycsaládnak saját magának kellett beszerezni az élelmiszert, fegyvereket és ruházatot. Egy nagyobb vadászat vagy halászat során a vezetők segítettek a nagycsaládoknak elosztani a zsákmányt. Ismert, hogy az akkori társadalmi felépítés szerint a törzsek vezetői a vezérek voltak. Ezen fontos címet viselő férfiak kezében figyelemre méltó hatalom összpontosult, hiszen nem csak a háború során vezették a népet, hanem az élet megszervezésében is fontos szerepet tölthettek be. Logisztikai szempontokat is figyelembe véve hoztak meg olyan fontos döntéseket, melyekkel megoldottá vált a

nagycsaládok ellátása, táplálása. A nép vándorlásának ezen időszakát tekintve látható az is, hogy az említett vadászat, halászat volt az, melyek az emberek fő élelmiszer ellátását lefedte. Azon területeken, melyeken a nép ebben az időszakban áthaladt, nem találhattak olyan termőföldeket, amelyet sikeresen meg tudtak volna művelni. Ezért a mezőgazdasági lehetőségeket elvetve, inkább az állattartásra és állattenyésztésre összpontosítottak. A legfontosabb tenyész és haszonállatnak a lovak számítottak. A húrukért nem vágták le ezen nemes állatokat, legfőképpen a kancatejet használták fel elődeink. A tejet nyersen fogyasztották a legszívesebben, de előfordult olyan is, hogy feldolgozva tejtermékeket készítettek a kancatejből. Fontos tenyészállat volt még ekkor a juh is, ezen állatokat húsforrásként tartották számon. A marhatenyésztés ebben a korban elenyészőnek mondható, tekintettel arra, hogy a vándorlás során nehéz volt megoldani a szarvasmarha legeltetését. A sertések tartása pedig lehetetlen volt, mert ezek az állatok a vándorló életmód miatt nem feleltek meg, mivel nagyobb távolságok megtételére nem voltak alkalmasak. Az időjárás viszontagságait figyelembe véve elmondható az, hogy igen fagyos téllal néztek szemben akkoriban a társadalom tagjai. A vadászatra és a halászatra ebben az időszakban nem igazán volt lehetőség, hiszen nehezebb volt elejteni a vadat vagy kifogni a halat, mivel a hótakaró miatt nehéz volt megközelíteni a vadászterületeket, vagy a tavakon lékvágást kellett végezni, ami sok munkát igényelt a korszerűtlen eszközök miatt. Az állatoknak is szükségük volt arra, hogy megfelelő takarmányt vagy legelésre alkalmas mezőt találjanak. A vezérek logisztikai döntésére újra szükség volt, mégpedig abban, hogy hogyan oldják meg az állatok és nagycsaládok élelmiszerproblémáit. Az eurázsiai területek sok vizet, folyómeder melletti völgyet rejtettek magukban, ahol a hó vastagsága sokkal elenyészőbb volt. Így az akkori, talán november és április közötti időszakban folyómenti területekre helyezték a hangsúlyt az állatok elhelyezésében. Ezeken a helyszíneken a fiatal állatok számára építettek valamilyen menedéket nyújtó építményt, melyek megvédték a takarmányt és az állatokat a hideg, fagyos téli szélről és időjárás viszontagságaitól. Ezzel egyetemben őseink úgy vélekedtek az állattartás fontosságáról, hogy az idősebb állatoknak ki kell bírniuk az akkori időjárási körülményeket, számukra nem építettek óvóhelyet a fagy ellen. Sokan úgy vélték, hogy az idős állat, ha már nem bírja a hideget, és megbetegszik vagy elpusztul, akkor a családok újabb húsfélét szereznek be a hideg téli időben, mikor sokkal több zsírban gazdag táplálékra van szükségük. Az ilyesfajta szokásmódok nem voltak igazak a lovak tartásában, számukra mindig is igyekeztek a lehető legjobb körülményeket teremteni. Innen is felismerhető a tény, hogy a ló sosem volt egyenrangú állat a többi egyeddel szemben. Egyéb jelentősége volt még annak is, hogy nem kellett annyi fedett részt

építeni a tenyészállatoknak. A dolgozó, sokszor vadászatra induló férfiak helyett a nők építették ezeket a menedékeket, akik nem bírták a kemény fizikai munkát a jeges sztyeppéken. Ezért kevesebb munka adódott az asszonyok számára, akik ekkor is sok más feladatot végeztek a családokban. A magyar társadalom ekkori élelmiszerbeszerzése tehát még a gyűjtögetésre és a rablásokra épült, ezért ezt a fajta hadtáp folyamatot az I. csoportba osztom.

1.2. Ruházati ellátás

A vándorlások során a férfiak és a nők ruházódása nem sokban különbözött egymástól. A magyarok ekkori ruházata általában bőrből, vászonból készültek. Ezeket a vásznakat különböző ázsiai településeken vásárolták, általában késztermékként. A bőrt és az irhát vagy a maguk kezük által levadászott állatokról nyúzták le és vitték el bőrművesekhez, vagy pedig már készen vásárolhatták meg az eurázsiai falvakban is. A termékek megvásárlására a pénzt rablások és emberrablások során szerezték. A kisebb zsákmányokat elcserélték, vagy az elrabolt embereket pedig ugyan abban a városban, ahol a ruházati cikket beszerzték, eladták rabszolgaként, így nagy bevételre tettek szert. A vezérek és kíséretük voltak azok, akik az akkori stílusnak legjobban megfelelő ruhadarabokat viselő személyek lehettek, és a legmodernebb ruházati felszerelésekkel is ők rendelkeztek. A ruházati utánpótlás beszerzésének módja miatt az I. csoportba kerül a vándorló magyarok ruhaellátása.

1.3. Egészségügyi utánpótlás

A betegségek, sebesülések ellátását az akkori kornak megfelelő természettudományi módszerekkel a sámánok, úgynevezett kuruzslók végezték. Ezen személyek a hitvilágból is segítséget kértek, hogy a sebesült, megbetegedett polgárokat meggyógyítsák a démonok, illetve szellemek. Ha a hitvilágból merítve nem sikerült a gyógyítás, akkor általában kenések, gyúrások, fürdők segítettek a betegellátást. A fürdőket a letelepedett területekről összegyűjtött alapanyagokból készítették. A szolgák a kuruzslók parancsára a betegségnek vagy sebesülésnek megfelelő virágokat szedték össze, úgy gyógyították meg a sérült vagy beteg katonákat. Az I. csoportba osztható a sámánok, kuruzslók ellátása.

1.4. Hadszíntéri ellátás

A harcászat szempontjából a hadjárat ellátás különösen fontosnak bizonyult. A lovak a harctéren szerzett győzelmek eléréséhez is elengedhetetlen jelentőségűek voltak. Ezek a lovak szívós, gyors és jól idomított állatok voltak. Megszerzésükhöz emberölés, illetve a zsákmány eladása vagy emberkereskedelem volt az út. Nagyon vigyáztak ezekre a „harci eszközökre”, mert nem sok állat felelt meg ebben az időszakban a követelményeknek, hiszen ezek utánpótlása vagy a megfelelő tenyésztőtől való megvásárlást jelentette, vagy pedig az állat halála után keresni kellett egy hasonló fizikumú, megfelelő lovat, melyet ellophattak a gazdáiktól. A vezérek döntései itt is fontosnak bizonyultak, hiszen ők állapították meg, mely állatot használhatták a katonák a harcok alatt, így megkülönböztetve a különböző hadseregcsoportokat. A lovak ezekben az időkben nem csak harcra voltak használhatók, ezen jószágok voltak a kor fuvarszközei is. Ezeken felül a tápláléktól a hadi utánpótlásig mindent tárolhattak a lovakon, a nyergeken vagy a nyergek alatt.

A fegyverzetet tekintve a magyarok fő fegyvere az visszacsapó, összetett íj volt. Nem mindenkinek volt lehetősége megszerezni ezeket a harceszközöket, mert az elkészítésükhöz nagy szakértelemre volt szükség. Így az újak beszerzése és ellátása a hadseregnek bonyolultnak bizonyult. Nagy becsben tartották a mesterembereket, akik elkészítették a fegyvereket. Több személyes testőrség őrizte őket, főleg háborús időszakban. Az íjakhoz, hogy sikeres harceszközök legyenek, szükség volt nyilakra is. Általában egy lovas katona 35-40 db nyilat vihetett magával a hátán a tegezben, viszont lovakon is vittek utánpótlást a munícióból. A harcmodor miatt ezek a nyilak gyorsan elfogytak. A magyarok szerencséjére az utánpótlásra a harcmezőn is lehetőség volt, a nyílkészítők a közelben lévő alapanyagokat, mint például botokat és madártollakat felhasználva készítették az újabb nyílvesszőket. A kézi fegyvereket vagy megszerezték a leigázott ellenséges népek katonái által, vagy pedig más vándorló népek mintájára készítették saját fegyvereket. Ezeket a tárgyakat a nép kovácsai kovácsolták a saját műhelyeikben. A vásárlás lehetősége is a rendelkezésükre állt, a területen áthaladó kereskedőkkel kötött üzlet során. Az ostromeszközöket azért, hogy a kisebb várakat, vagy városfallal körülvett településeket ki tudják fosztani, szintén a hadszíntéren szerzett alapanyagokból, fatörzsekből, kövekből készítették. Egy hadászat során, a hadba induló csapatok nem egyedül indultak hadjáratra, hanem kísértként voltak mögöttük az ellátásra kialakított egységek is, mint a harceszközök készítői, a szakértők, továbbá a kísérő személyek, a tartalék lovak, a rabszolgák, és a vándorlaskor a család többi

tagja is. Az előzőekben említett tagokat a hadi fogalmazásban szállítóoszlopoknak nevezik, melyeket később a modernebb eszközök váltották fel.

A szállítóoszlopok szerkezetét ebben az érásban a magyar seregek 2 részre osztották fel. Az első oszloprészbe helyezték a fontosabb, a harchoz szükséges anyagokat szállító lovakat és teherhordó málhás állatokat, míg a tartalékokat nyújtó, készleteket tároló családok vagy kiszolgáló szolgák alkották az oszlop második részét. Általában úgy igyekeztek az ellátást megszervezni, hogy a második oszlop számára mindig a biztonságot jelentő füves, fás területektől jól elzárt rétekre helyezték a szekereket. Ez abban segítette az oszlop védettségét, hogy egy esetleges ellenséges harci rajtaütést időben észre tudtak venni az őrzést végző katonák, illetve a füvet, mint takarmányt hasznosíthatták az állatok ellátására. A második szempont az elhelyezésben az volt, hogy az utánpótlást végző személyek és állatok vízellátása is meg legyen oldva, így általában patakok, folyók, tavak közelében telepedtek le egy offenzíva megindítása előtt. Ha már elhelyezték a második szakaszát az utánpótlási oszlopnak, és megbizonyosodtak arról, hogy az oszlop második része biztonságban van, megindulhatott a sereg a szállítóoszlop első felével a harcba. Menetteljesítmény szempontjából fontos kiemelni azt, hogy a sereg és a gyorsan mozgó állatok akár napi 30-40 km-t is megtettek, vagy akár a felderítő csapatok 65-100 km-t is tudtak teljesíteni egy huzamban. A hadjáratok távolságok megtételéhez szintén nagy kitartásra volt szükség ellátási szempontból is, hiszen egy ilyen nagyobb hadjárat 2-3 hónapon át tartó folyamatos vándorlást igényelt. A hadjáratok időzítése körülbelül a tavaszi és őszi időkben történhetett, mert az akkori téli és nyári időszak nem felelt meg a meleg nyári és a rendkívül hideg téli időjárás miatt. Az eszközök beszerzését már lehetőség szerint a II. csoportba osztom, mivel nagyon sok harcos a fegyvereket és állatokat lopás és rablás módján szerezte meg, de az íjkészítők és eszközkészítők nem közösen megszervezett központi elosztási rendszert alkalmaztak, viszont megrendelésre a „műhelyben” tároltak 3-4 darab íjat is, ezért vegyes ellátásként sorolható ebbe a csoportba.

2. AZ ELLÁTÁS A KALANDOZÁSOKTÓL A FEUDALIZMUS VÉGÉIG

A kalandozások felkészülési cselekvéseit elsősorban nagyban meghatározta az, hogy eldöntötték, milyen területeket kívánnak a magyar katonák felfedezni, kifosztani. Ezeket a döntéseket először is felderítések előzték meg, melyek abból álltak, hogy a felderítő osztagok kilovagoltak és felmérték a területek haladási nehézségeit. Ilyen nehézségnek számított az utak minőségének megállapítása, figyelembe kellett venni, hogy milyen domborzati elemeken haladt keresztül a közúti infrastruktúra. Továbbá meg kellett állapítani azt is, hogy mely közeli városok vagy falvak alkalmasak a kirablásra, vagy épp ellenkezőleg, melyek azok a városok, melyeket az ott állomásozó ellenséges katonák veszélyes célponttá tettek, és ezért el kellett kerülni. Az ellátás ezen felderítő csapatoknál ugyan úgy történt, mint a honfoglalás idejében. Minden katona a saját ellátmányáról gondoskodott, vagy pedig egy kisebb katonai csoportnál, a csoport vezetője volt az, akit megbíztak azzal, hogy válassza ki azon falvakat, kisebb településeket, melyeknek kirablásával az élelmiszerutánpótlást meg tudták oldani. Olyan városok, községek, falvak melyek rendelkeztek keresztény templomokkal, monostorokkal, kiemelt támadási célpontot jelentettek a magyar kalandozó seregeknek. Mivel onnan nem csak az étel és vízkészleteket tölthették fel, hanem már az arany és ezüst értékével tisztában lévő harcosok ellophatták a különböző, imához szükséges kegytárgyakat is, mely által lehetőségük nyílt rá, hogy a következő településen vásárolhassanak maguknak jobb minőségű hadi eszközöket, illetve ruházatot. Ilyenkor már megjelent az is, hogy a harctéri szolgálatnak nem megfelelő, felesleges dolgokat vásárolták meg a katonák, így pedig sokszor túlterhelték az állatokat. Az államalapítást követő körülbelül a 13. század végéig, mikor nagybirtokos és birtokos nemesség irányította az országot a király fennhatósága alatt, a magyar hadsereg ellátása az akkori természetbeni vagy közvetlen támogatási elven alapult. Ez azt jelentette, hogy a földesurak, nemesek úgy fizették meg azokat a katonákat, kik az ő szolgálatukban voltak, hogy a földesurak pénzén szerelkezettek fel. Lehetőség volt olyan kifizetésre is, hogy szolgálatukért területeket kaptak a katonák. Ezt a rendelkezést nevezzük természetbeni kifizetésnek. A természetbeni kifizetés biztosítására a földesurak kiszolgáló falvakat, úgynevezett szolgáló falvakat hoztak létre, melyeknek az volt a feladata, hogy a különböző anyagokat előállítsák, majd elszállítsák a földesuraknak az udvarhelybe és a

várba. Szolgáló faluként kovácsfalvak is létrejöttek. Itt általában a fegyverkovácsok és más eszközöket készítő fémmunkások dolgoztak.

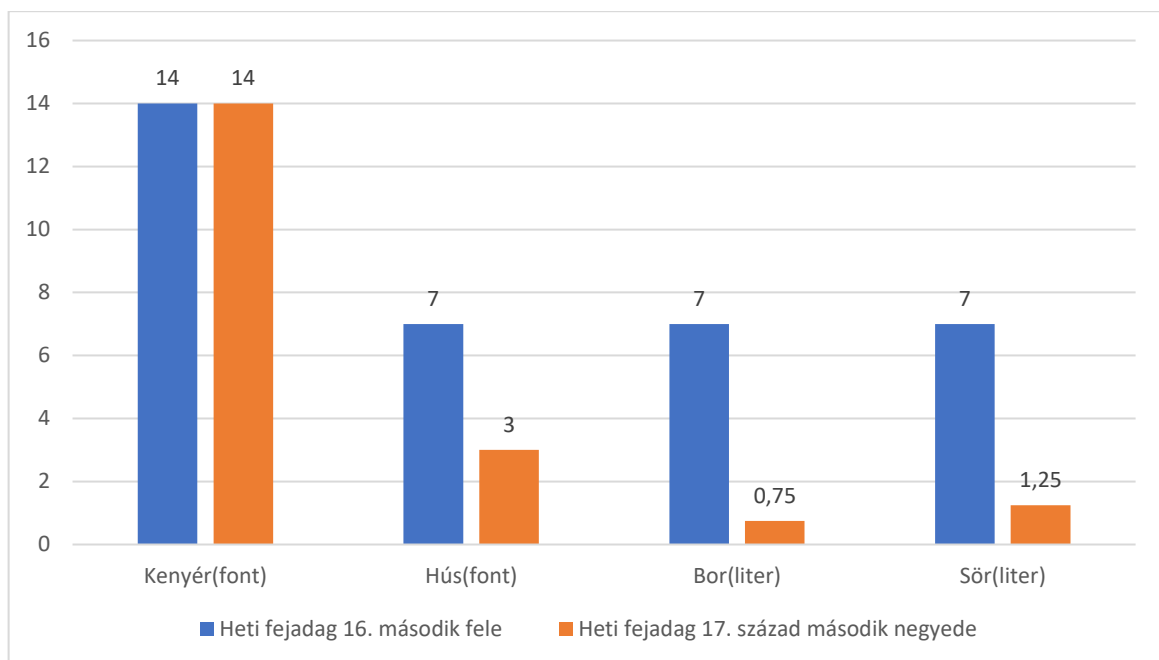
2.1. Élelmiszer-ellátás

Ha természetbeni támogatást kaptak a magyar katonák, akkor mindenképp saját maguknak kellett előteremteni az élelmet, a megtermelt növényekből. Ha nem kaptak földeket, területeket, a természetbeni ellátás nem jelentett mást, mint az étel előállítását és kiszolgáltatását a harcosoknak, melyeket a birtokos, nagyúr intézett. Kiszolgáló faluként több mezőgazdasági falu is szerepet vállalt az élelmezésben. Különbözött az élelmiszerellátás az eltérő létszámú és feladatot végző katonai egységeknél. A terület feltérképezésére ekkor egy külön hadsereg alakulatot tartottak fent a magyar földesurak, a felderítő csapatokat. Ezek feladatai közt nem csupán a kifosztás és katonai egységek felderítése szerepelt, hanem az élelmiszerutánpótlási lehetőségek felmérése egyaránt. Így feltételezhető az, hogy nem volt elég a szolgálófalvak által beszállított élelmiszer, szükség volt arra is, hogy a katonák a területeken termelt növényeket letörjék és ellopják a földet birtokló gazdáktól, vagy a polgárság tenyészállatait leöljék. Viszont ebben a korszakban végzett cselekvések alapján elmondható, hogy konszolidáció jelei is megjelentek, mint a keresztény kultúra alapelve, tehát nem raboltak, öltek már az akkori katonák, hanem pénzért is szereztek be a kereskedőktől élelmiszert. Fontos megjegyezni azt, hogy a felvásárlási lehetőségek azért tűnhettek később megfelelőbbeknek, mert az akkori hadifejlődés és stratégia alapján rájöttek a védekező katonák, hogy a területi beszerzés volt a magyar seregeknél a legfőbb utánpótlási lehetőség. Ezért a katonai hadszíntereken lévő élelmiszercikket elpusztították vagy elszállították a harcszín területeit védő egységek, így nem juthattak a nagyobb magyar seregek utánpótláshoz, és kénytelenek voltak a visszavonulásra, vagy legalább is a hadműveletek lelassítására. A kalandozások során a fő élelmiszercikk a hús volt. Egy felnőtt férfiember, aki katonai tevékenységet folytatott, napi 60-75 dkg húst fogyaszthatott el. A húsok mellett készítettek, répából, babból főzelékféléseket is. A mézet, mint nyalánkságot is szívesen fogyasztották a harcosok, ekkor már a méhészet is szervezeten működhetett. Az italként használt ivóvíz mellett megjelent a borászat gyöngyszeme, a francia borszőlőből készített borfélék, melyeket különböző francia telepések hoztak be az országba. Ez a módszer, amit ebben az időintervallumban a magyar katonai vezetés használt, a II. csoportba sorolandó.

A középkor derekán az élelemellátás másként történt a hadseregek hadtápellátásában. A nemesek és földbirtokosok királyi előírásra beszédtek az akkori adó tizedét, illetve békeidőben beszolgáltatási tevékenységeket kellett végezniük a földeken dolgozó és élő embereknek. Ezeket a mezőgazdasági terményeket, és tenyészállatok vagy vadállatok húsait a várak és főházak raktáraiban helyezték el, őrizték azokat. Azért volt fontos a védelem, hogy a későbbiekben, ha szükség lesz az élelmiszerhozzávalókra, a harcok során felhasználhassák, és a tisztségviselőket, hivatalnokokat is ellássák. A fosztogatások megfékezésére, amit a magyar katonák végeztek ellenséges környezetben, a brassói döntések alapján Luxemburgi Zsigmond 1427-ben új hadiszabályzatot hirdetett, ami megtiltotta a harci területeken áthaladó seregnek, hogy atrocitásokat kövessenek el a területek lakosaival szemben, és feléggessenek településeket. Ezért olyan változások következtek be, miszerint a hadseregek ellátásának feladata azokra a már elfoglalt, vagy birtokolt területekre nehezedett, melyeken a hadseregek állomásoztak. Így a katonai táborokban létrehoztak élelmiszerraktárakat, amiből az következik, hogy a készletezés fontos alapját képezte a hadtápellátásnak a középkori hadseregben. Ennek ellenére, az akkori vezetők az ellátást még ekkor sem egy központi katonai szervre bízták, hanem előírások alapján a területeken élő személyeknek volt kötelessége élelmiszert hordani a raktárakba. A rendeletnek fontos kitételét elviekben betartatták, miszerint minden elfogyasztott és elraktározott cikkért kötelesek voltak fizetni a katonák a civil lakosságnak. Az árak a döntési időszakban a kereslet és kínálat változásait követték, később a változtatás lehetőségét megerősítették Mátyás király 1459-es országgyűlési törvényei is. Mátyás pár év múlva változtatást eszközölt elődjei és saját rendeleteiben, mégpedig meghatározott egy királyi limitárt az élelmiszercikkeknek, így az étel nem lehetett drágább, mint amennyit a király előírt. A döntést az előzte meg, hogy a zsoldos csapatok érkezéséről szóló megelőző hírek hatására a területek élelmiszer árai megugrottak, ezért a katonák a kevesebb zsoldjaik miatt nem tudtak annyi ételt vásárolni, mint amennyire szükségük lett volna. A középkor ezen felében már az élelemellátás módját a III. csoportba lehet osztani, mivel itt már a királyok rendelettel tiltották a rablást, és súlyosan büntették azt.

A magyar feudalista időszak következő állomása az élelemellátási változásokban az volt, hogy az országgyűlés írta elő, mely főbb váraknak mely területek, megyék tartoznak élelmiszerellátással. Példaértékűként szolgálhat Eger várának élelmezési ellátása, miszerint Eger várát tizenhét megye volt köteles ellátni, különböző étel és ital mennyiségekkel. Harci időszakban ezekre az ellátó folyamatokra, mennyiségekre sokkal nagyobb szükség volt. Az egri vár 1552-es török ostromára felkészülés során, a várkapitány megsokszorozta az

élelmet. Ebben az időszakban viszont a központi ellátás után, már másképp nem lehetett az élelemhez jutni, csak felvásárlással. Azért volt már csak ilyen kevés lehetőség a katonák ellátására, mert saját területeken nem végeztek rablásokat, és hatóságilag már büntetést vont maga után az, ha ételt loptak a polgárságtól. Így a 16. század vége felé a jómódú harcosok is zálogba helyezték felszereléseiket, értéktárgyaikat, mert már egy napi adag ára is meglehetősen drágának bizonyult. Még a 17. század korai negyedében is szinte koldus sorsra kényszerültek a közkatonák, fegyver nélkül álltak a harcmezőn, mert élelemért cserébe a fegyvereiket valamilyen módon beszámíttatták. A katonai vezetés a közkatonákkal együtt panaszlevelet írt a hadi tanácsoknak, lássák el őket élelemmel, vagy pedig éhhalál miatt elveszítik a háborút. Az éhezés másik oka az volt, hogy a főurak az általuk berendelt élelemből nagyon gyorsan nagy vagyponra tettek szert, mivel a várba olcsón beszolgáltatandó, vagy adóként beszedendő élelmiszereket drágán továbbadták. A következő példa mutatja azt, hogy mely élelmiszerek jártak a katonáknak fejadagként körülbelül 100 év eltéréssel:

Forrás: Saját szerkesztés Nagy Sándor et al (1984) nyomán

1. ábra
A közkatonák heti fejadagja a 16.század második felétől a 17. század második negyedéig.

A fenti ábra alapján jól látható, hogy az eltérő mennyiségű hús, bor és sör a 17. században sokkal kevesebb mennyiségben járt a katonáknak, mint a 16. században. Ez annak volt

köszönhető, hogy bár a 16. század második felében még minden élelmiszercikket a katonáknak kellett megvenniük, a 17. század közepén már előírásként szerepelt az, hogy mit kell kapniuk a katonáknak egy hétre térítésmentesen. A 17. század fő döntései között megjelentek olyan döntések is, hogy a katonák élelmiszerellátását nem úgy kell lebonyolítani, hogy várakban, falvakban, városokban kell őrizni az élelmet, hanem egy központosított, erős fuvarozási infrastruktúrával rendelkező területen központi raktározást kell kialakítani. Ilyen törekvések már Bocskai fejedelem idejében is működtek, miszerint 100 főre mérte a katonai portio adagokat, melyeket el kellett helyezni a raktárakban.

A 18. század megújító rendszerét az ónodi országgyűlés hozta magával, hiszen az úgynevezett „dica” adórendszer magába foglalt élelemadót is, melyet be kellett szolgáltatni a várakba. Ezeknek a beszolgáltatása nehezen történt meg, mert az otthon maradt katonák családja nem szívesen járult hozzá az adófizetéshez, inkább elküldték az ennilát személyesen azoknak a családtagoknak, akik részt vettek a harcokban. Az élelemeljuttatás ebben az időszakban is a III. csoport módszereihez igazodik, mert már az országgyűlési előírások törvényes keretek közé szorította az ellátások módját.

2.2. Ruházati ellátás

A ruházat ellátása a feudalizmus korai évszázadaiban megoldhatóvá vált olyan módon, hogy elkülönítették a zsoldosok és közkatonák ruháztatását. A zsoldos katonák a zsold mellett általában, de sajnos nem rendszeresen, kaptak posztó anyagokat, így elvihették az anyagokat ruhakészítőkhöz, szabókhoz. A közkatonáknak saját maguknak kellett megszerezniük az anyagokat vagy ruhákat. A megszerzett ruházatok általában még ebben az időintervallumban a leigázott országokban megszerezhető ruhadarabok voltak. A katonai egyenruhák még ekkor sem jelentek meg, nem volt egyöntetű az egyenruha, így a harcéri megkülönböztetésre vászonból készített pántokat, szalagokat tűztek magukra a katonák, melyek különböző színekben pompáztak. Mátyás király korában ez a megoldás volt az, amit valószínűleg alkalmazott a hadvezetés, és a feketesereg, a feltevések szerint koromfekete szalagot viselő derék férfiókból tevődött össze. A katonai viselet legfőképp tunikából állt, lábbeliként bocskort, csizmát viseltek a harcoló alakulatok. Ebben az időszakban az látható, hogy hiába jöttek ki a királyok általi rendelkezések, a ruháztatás ellátása még mindig a katonák gondjai közt szerepelt, így ez a szokás az I. csoportba sorolandó.

A 16. században a katonai egyenruha felszerelés nem sokban különbözött az előző évszázadokban megjelent viselettől sem. Ezen felül harctéri, illetve parancsnoki előírás volt, hogy egyszínű köpeny vagy meleg kabáttal rendelkezzenek a katonák. Ez azt segítette elő, hogy a harcosok egymáshoz öltöztek, így tudták, ki, melyik alakulathoz tartozik, illetve megvédte az embereket az esőtől, hótól, így kevesebben lettek betegek és haltak meg a táborokban. A királyi és végvári katonák tisztjeit viszont nem olyan paranccsal bízták meg, hogy a saját kontójukra állják a ruháztatást a katonák, hanem a kincstári vagyont felhasználva öltöztették fel a harcosokat. A ruházattól függően, eltérő százalékban a ruha értékét a zsoldjukból levonták. A zsoldfizetési problémák itt is megjelentek, mert a zsoldosok nem voltak képesek pótolni az elkopott, elszakadt ruháikat, így voltak olyanok, kik meztelenséggel tüntettek békeidőben vagy tűzszünetben a városokban és a harcokban is egyaránt.

A 17. században már előrelépésként tekinthetjük azt, hogy megjelentek az egyforma szabású és mintájú kabátok, ingek, pantallók, viszont színükben még mindig eltértek egymástól. Ezeknek színeit az ezredtulajdonosra bízták, valószínűsíthető azért, hogy az alakulatok tagjai meg tudják különböztetni egymást. A korszak utolsó 30 évében a ruháztatási problémák megoldódni látszódtak. A császári hadsereg 1690 körül törvénybe helyezte az egyenruha viselését, és ez az elv Magyarországon is bevezetésre került. 1697 után az állam vette át a feladatot az ellátásra, de ezzel is gondok voltak, hisz a harcoló egységeknek nem állt érdekükben, hogy vigyázzanak a ruhákra, mert az állam úgy is ad nekik újabb ruházatot. 1708-ban a szín, mint ezredmegjelölés nagy változás volt, előírták, hogy a gyöngyszürke ruházatot csak a gyalogezredek hordhatták, majd 1728-ban már a minőségre, a felszerelés állapotára is megjelentek az előírások. 1749-ben pedig központosított beszerzést írtak elő az ezredeknek, a Bécsben, Prágában felállított ruházati raktárból rendelhetek csak hadi egyenruhát. Az egyenruhák beszerzésének módszerei ebben az időszakban már a III. csoportba sorolható, mivel bár később hozták meg a magyar hadvezetés számára a rendeleteket, fontos alapokhoz kötötték az utánpótlást.

2.3. Egészségügyi ellátás

Az 1200-as években orvosokat a harcszíntéren nem igazán alkalmaztak. Néhány főúr vitetett magával egészségügyi szakembereket, hogy a saját és a kíséretébe tartozó katonáinak ellátása biztosítva legyen. A többi sebesült katona csak a „jósziói” gondozásban

bízhattot. A katonák csak remélhették, hogy lesz majd egy asszony, aki ellátja a sebeiket, ha a harcokban megsebesülnek. A kórházak elődjeiként tekinthetünk a monostorok, kolostorok megjelenésére. A keresztény hittel és segítőkészséggel telt barátok, szerzetesek gondoskodtak gyógyfüvekkel, szálláshellyel, étellel és ivóvízzel a bajba jutott katonákon. Később a nagyobb városokban, Budán, Székesfehérváron hoztak létre kórházakat. Ezekben az intézményekben már hozzáértő szakembereket alkalmaztak, akik az akkori időnek megfelelő orvoslási tudománnyal gyógyítottak. Ilyen módszerek voltak gyógyszerkészítmények felhasználása, melyeket már ekkor gyógyszerészek készítettek. A sebészeti munkát pedig ilyenkor még kisebb beavatkozásokkal, de inkább csonkolásokkal oldották meg.

A későbbi, 1600-as és 1700-as években a szakképzett orvos még mindig nem volt jelen a hadszíntereken, inkább a borbélyok, borbélysebészek végezték az ellátást. A középkorban nem csak a harctéri sérülésekre kellett megoldást találni az egészségügynek, hanem járványokra, betegségekre is egyaránt. Az egészségügy a feudalizmusban nem volt egészen megfelelő állapotban, még mindig nem modernizálták az ellátást a többi hadtápagazat szerint, ezért az egészségügyi utánpótlás a II. csoportba sorolandó.

2.4. Harctéri felszerelés

Mint minden más évszázadban, a szállító egységek feladata az volt, hogy az élelmiszerek, felszerelések megfelelő módon és időben eljussanak a rendeltetési helyükre. Azonban fontos elemként kell megemlíteni azt, hogy még az 1300-as, 1400-as években szintén jelen voltak az ellátó oszlopokban a harcoló férfiak családtagjai is. Ezekben az időkben felismerték azt a tényt, hogy a család jelenléte segíti a biztonságot, hiszen sokkal kevesebb tábori lopás történt, mert a gyermekek, ifjak és nők vigyáztak az eszközökre. Továbbá a csapatok morálját is javította az, hogy tudták, hogy a család hozhatja számukra az ennivalót, és a harcokban is ádázabban küzdhettek, abban a tudatban, hogy meg kell óvni szeretteiket. Ez a családi ellátás is egy lehetőség volt arra, hogy a katonák jobb hadtáphoz jussanak, mintha a tisztek látták volna el őket.

A fő fuvarszköznek alkalmazott szekerek már nem csak hadianyag fuvarozásának szempontjából volt fontos, hanem kényelmi szempontot is jelentett. A főurak már ebben az időszakban nem lovon, hanem több lovas szekéren jelentek meg a harcosok előtt, sőt előfordult olyan is, hogy a tisztek szekerekkel fuvaroztatták a gyalogos ezred katonáit a

harcmezőre. Ezért láttak potenciált a fuvarszköz fejlődésében, mert a katonák így tovább tudtak harcolni a csatamezőn, nem fáradtak el a menetelésben, és az akkori kényelmetlen, fejletlen lábbeli sem sanyargatta a katonák lábait, így kevesebb embert kellett ellátni a szanitéctáborokban. A szállítóoszlop méretei az évek során különlegesen megváltoztak. Míg Mátyás király idejében már 9000 darab szekér állt rendelkezésre, az 1300-as években csak 1500-2000 darab szekeret tudtak alkalmazni fuvarszközként. A nagy számban lévő szekereket már nem csak fuvarozásra használták, hanem megjelent a szekérvárak, és a szekerekből épített barikádok rendszere.

A harceszközök utánpótlásának előteremtésére a királynak és a földesuraknak kellett külön vagyont elkülöníteni, az ő feladatuk volt a megrendeléseket és utánpótlási anyagokat biztosítani. Ezen termékek előállításán már céh alapon dolgoztak fegyverkovácsok, fegyvercsiszárok. A nyilakat felváltó puskapor és löszergolyók utánpótlására szintén a fővezetésnek kellett ügyelni. Az ostromgépek előállítása, mint például a hajtógépek, vagy faltörőkosok megépítése, szintén a céhek ostromgép készítő műhelyeire nehezült. Az alapanyagokat a közeli erdőkből, vagy sziklafejtő bányákból hozatták, és vitették el a harcmezőkre a szállítóoszlopokkal. A harci szállítóoszlopokat már felfegyverzett katonák őrizték, mert ilyenkor már ezen oszlopok fosztogatásai a legjövedelmezőbb volt a banditák, ellenséges harci alakulatok számára. A lőszer utánpótlásnak is pénzügyi háttérrel kellett biztosítani, hiszen az 1500-as években használt ágyúgolyóinak faragásáért a mesterek akár 4-5 dénárt is elkértek.

Az 1600-as, 1700-as években megjelent raktárellátási rendszer szerint, amennyiben a katonák eltávolodtak a raktártól, akkor a saját fuvarszközökkel rendelkező raktárak szállították ki az utánpótlást a harcmezőre. Lehetőség volt arra is, hogy a hadsereg tulajdonában lévő fuvarszközöket visszaküldve a raktárakhoz, ott felpakolva, majd a hadseregoszlophoz visszatérve juttathatták el az hadianyagot a katonáknak. Mária Terézia 1771-ben katonai tanácsadók javaslatára felállította az első, szekeres csapat hadsereg alakulatot, így elmondhatjuk, hogy ez lehetett az első hivatalos ellátó század melyet hadrendbe vettek. Későbbi rendelkezései alapján 1779-ben kilenc ellátóoszlopból kettőt Magyarországra helyeztetett. Fontos kiemelni, hogy már az 1200-as évektől az 1800-as évekig ellátási fuvarozást végeztek a folyóvizeken. Ezért alakulhattak ki olyan városok, melyeknek megfelelő rakpartjuk volt arra, hogy az árut a víz érintése, vagy más fuvarszköz felhasználása nélkül ki tudják rakodni. A rendelkezések szerint már a középkor korai évszázadaitól a hadtáp a III. csoport szerint működött, a királyok kényesen ügyeltek az utánpótlás részleteire annak reményében, hogy így megnyerhetik a háborúkat.

3. HADTÁPLOGISZTIKA 1848-1849, ILLETVE 1914-1918 KÖZÖTT

3.1. Élelmiszer-ellátás

Az 1848-as 1849-es forradalom és szabadságharc Magyarország történelmének egy fontos állomáspontja. Elmondható az is, hogy a katonai logisztika fejlődéstörténetének jelentős változásait itt is felismerhetjük. Történelmi tanulmányainkból ismeretes, hogy ebben az időszakban már a reformok és a haladó szellemiség hatására az akkori magyarországi vezetés minden más kormány szervvel egyaránt elszakadt a monarchista, császári szervektől és megalapították a saját, Magyarország számára független kormány szerveket, hivatalokat. A katonai szervezet Országos Honvédelmi Bizottmánya rendelkezett a hadsereg ellátásáról, így a hadsereg élelemellátásáról is. A korábban említett, már az 1600-as években elvetett zsoldból történő élelemvásárlás helyett ebben az időszakban is a központosított élelemellátás játszotta a fő szerepet. A katonai étkeztetés során, a tábori konyhákban főtt, meleg étellel, szinte ipari mennyiségű főzelék vagy téztafélével látták el a harcoló alakulatokat. Ezeknek az ételeknek az elkészítését az osztályokat vezető, osztályi szakácsokra bízta. Az alkalmazott férfiak a főzés tudományát jól ismerték, ezért finom és tartalmas ételekkel tudták ellátni a harcoló katonákat. A fő étkezésként szolgáló meleg ételek mellett, a katonai századok központilag csak kenyeret vételezhettek az elosztó központtól. Az élelem beszerzése úgy történt, hogy minden zászlóaljnál ki kellett nevezni egy tisztet, aki a beszerzésről gondoskodik. Ezen tisztek kötelesek voltak jelen lenni minden központi szállítmány átvételekor, és kötelesek voltak jelenteni a hadbizottságnak. Ha a tábori körülmények nem voltak elérhetőek, vagy esetleg egy hadjárat során el kellett szállásolni a katonákat, akkor a terület magánházaiban levő tulajdonosok voltak kötelesek szállást biztosítani a csapatoknak. Ugyanakkor, ebben az időszakban már a katonai vezetés felmentette a civil polgárságot az ingyenes étel és szállás adás terhe alól. Kötelezték a csapatok vezetőit arra, hogy a házigazdának 1 krajcár szálláspénzt és 3 krajcár főzési pénzt fizessenek. A fizetési kötelezettség azonban nem terjedt ki a lovak ellátására, a zabot, szénát a házigazdának volt kötelessége rendelkezésre bocsátani. 1849 végére mikor a szabadságharc a vége felé közeledett, az utolsó harcoló alakulatok kénytelenek voltak nélkülözni az ételt, hiszen a császári, és akkor már a háborúba becsatlakozó, az osztrák csapatok szövetségesévé váló orosz cári csapatok elfoglalták az élelmiszerelosztó központokat. Feltehetően a hadi szerencse ilyen változása okozhatta a szabadságharc végét

jelentő világsi fegyverletétel történeit is. A forradalom és szabadságharc élelmiszereállítás a rendeletek szerint alakult, ezért a III. csoportba történik a besorolása. A konszolidáció után, a békeidőkben, a csapatok maguk gondoskodtak az élelmiszereállításról, ők dönthették el, mit adnak a zászlóalj katonáinak. Ezen ételek kifizetésére a katonai közigazgatási szervek állapítottak meg összegeket, ezt a pénzt a katonai ellátói feladatokat elvégző tisztek felvették, majd leadták a megrendelést az élelmiszergyártó boltosoknak vagy katonai szerveknek. A katonai akadémiákat végzett főtisztek tisztában voltak azzal, hogy nem szabad az élelmezést figyelmen kívül hagyni még békeidőben sem, hiszen akkor a katona harci és fizikai teljesítménye romlásnak indulhat. Ezért az 1910-es években a katonai napi adagok között megjelent a kávé vagy leveskonzerv, főzelék vagy tésztaféle hozzávaló, és az étel elkészítéséhez szükséges alapanyagok, mint zsír, hagyma, só. A katonák fejenként 190 g húst is kaptak. A háborús időkre felkészülő hadügyi és honvédelmi szervek vezetői az élelmiszereipar új vívmányaitól várták a lehetőséget arra, hogy könnyebben, kisebb helyet foglalva tudjanak ételt fuvarozni a katonáknak. Ez a vívmány nem volt más, mint a konzerv étel. Az 1900-as években, az ilyen dobozolt élelmiszert már nagy volumenben is képesek voltak gyártani, így több ezer megrendelést is fel tudtak venni a hadügyminisztériumtól az ipar képviselői. A dobozolt ételeket nagyobb élelmiszerraktárakban helyezték el, és gondoskodtak ezen raktárak őriztetéséről is. Ilyen raktárak voltak Bécsben, Brünben, Budapesten és Pozsonyban. A kor nagy vívmányai közé tartoztak az úgynevezett mozgó konyhák is. Ezek a kis szekérszerű, fémből készített remekműveknek a kezelését már 1 ember is el tudta látni. A III. csoport tagja az élelmiszerebeszerzés ezen válfaja.

Az élelem utánpótlásának szállítóoszlopait legtöbbször vonatokkal szerelték fel. A Monarchia vezetése gondoskodott arról, hogy a különböző ellátmány fuvarozására az ellátmány fuvarozási feltételeinek megfelelő vonatszerelvények álljanak rendelkezésre. A kiszállítás legtöbbször a hátszágokból történt meg, majd később az elfoglalt területekről. A vonatok indulásának megszervezését a Hadügyminisztériumra bízták. 1914-ben a háború kitörése után a fronton az élelmiszere beszerzésének megszervezése a tisztekre hárult, ők voltak kötelesek gondoskodni az élelem eljuttatásáról a táborokba. Ezen tisztek általában a hadseregparancsokságon végeztek szolgálatot, a Monarchia katonai vezetése a parancsnokságokra bízta a frontvonalon az élelmiszere eljuttatását. Egy katona napi adagja közé tartozott a meleg reggeli vagy ebéd, és a hideg élelemből álló vacsora. Alapvető élelmiszercikk volt a kenyér, kávé és a hús. A kenyeret alapvetően pékek sütötték a táborokban a honvédeknek, azonban előfordult az is, hogy külső segítséget vettek igénybe

a környező falvak pékjaitól a parancsnokságok. A civilek jól jártak a katonák étkeztetésével, hiszen biztos vásárlók voltak a honvéd seregek, ezért minden alapanyagot fel tudtak használni és friss árukat tudtak készíteni másnap úgy, hogy nem ment pocsékba az előző napi adag. A katonai vezérkar különleges módon látta el a parancsnokságokat az élelmezési felszereléssel. Megvizsgálták a főtiszték azt, hogy milyen terepen, milyen domborzati viszonyok közt teljesítenek szolgálatot a harcoló alakulatok. Azoknak a csapatoknak, melyek sík területen védték az anyaországot, mozgókonyhákat és sütőberendezéseket biztosítottak. A hegyekben harcoló alakulatok főzőüstöket és hegyi sütésre alkalmas berendezéseket kaptak, és a hatalmas, több száz kilós eszközök fuvarozására igavonó állatokat rendeltek ki a frontra. Ezen hadseregcsoporthoz további élelemjuttatásokban részesültek azért, hogy megfelelően el tudják látni az állatokat. A víz utánpótlására figyelni kellett a vízhiányos területeken, mint például a Balkánon, vagy a magas hegységekben. Ilyen fuvarozó és tároló eszközök voltak például szekerekből kialakított víztárolók, melyek 745 literesek voltak, vagy pedig gépkocsi tározók, melyek elérték a 2208 liter víz tárolására alkalmas űrtartalmat. Ebben az érásban már a III. csoport kritériumai érvényesek, mert már a Honvédség előírása alapján történik az ellátás.

3.2. Ruházati ellátás

1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején a ruházattal az Országos Ruházati Bizottmány intézte. Az egyenruha ellátását nagyban elősegítette a Magyarországon lévő osztrák raktárakban elhelyezett posztóanyag megszerzése. A posztóanyag feldolgozására különböző iparosok jelentkeztek a vidéki városokból, de ingyen munkára jelentkeztek asszonyok és fiatal honleányok is, akik otthon készítették el az egyenruhát és hetente szolgáltatották be a ruházatot. Kossuth Lajos 1848. november 5-ei rendelete alapján elrendelte, hogy Pest és Buda, majd a nagyobb vidéki városok összes mesterembere csak a Honvédség számára készítsen ruházatot. A kormánybiztosoknak szabad kezet adott abban, hogy a biztosok választhatták meg a céhes iparosokat, akik elkészítik a ruhadarabokat a hadseregcsoporthoz. A hadseregen belül úgynevezett „intendáns” -oknak a feladata volt az, hogy eljusson minden honvéd számára a ruházat. A központi ellátásra létrehozott az OHB fiókraktárakat, melyek csak a ruha anyag tárolására voltak alkalmasak. Ezen raktárak Debrecenben és Kolozsváron voltak. Ha a központi ellátás szakadozott, akkor a területekről kellett felvásárolniuk az alapanyagot. A felvásárlás után különböző mestereket vagy

civileket bíztak meg az egyenruha elkészítésére vagy javítására. A felszerelés a következő ruhadarabokból állt: köpeny, mente, atilla, dolmány, nadrág, csákó, sapka, fehérenemű, lábbeli. Ezen ruhacikkek eljuttatása kötelező feladat volt minden egyes honvéd számára. A lovasoknak továbbá nyeretet is biztosítani kellett a raktárakból.

Az első világháború során az Osztrák-Magyar Monarchia szintén a központi ruházati ellátást ösztönözte a hadseregcsoportoknál. A hadtestek különböző fegyvernemeit képviselő harcosokra különböző anyagú és minőségű egyenruhát rendeltek el a katonai vezetők, majd a háború közepétől nehézkessé vált az ellátás, így előírták azt, hogy minden ezrednek, dandárnak ugyanolyan színű és anyagú ruházatot kell viselnie. A Magyar Királyi Honvédség számára Pozsonyban felállított 1873 óta működő posztógyárban készítették a ruhadarabok alapanyagait, majd a fegyházak és börtönök rabjai varrták készé az egyenruhákat. A háború során a monarchia országai teljesen kimerültek mindenfajta alapanyagból, így a ruházati alapanyag is teljesen elfogyott, és leálltak a termelések a ruhagyárakban. Ez is közrejátszott abban, hogy a vesztes oldalon végeztünk az első világháborúban. A III. csoport tagja ez az ellátási módszer.

3.3. Egészségügyi ellátás

A forradalom és szabadságharcban megsérült katonák ellátása 1848 októberében került az Országos Honvédelmi Bizottmány feladatai közé. Az OHB erre a célra orvosokat rendelt ki a különböző ezredkehez. Az alakulatok kaptak főorvosokat és alorvosokat, illetve segédként külön beosztású honvédeket kellett biztosítani az ezredparancsokoknak. A gyógyítás mobilkórházakban és kórházakban történt. Az egészségügyi anyagok utánpótlására lakossági felajánlásokat kapott a OHB, melyet központilag juttatott el a seregeknek. Ezek a lakossági felajánlások általában az asszonyok és leányok munkájából származtak. Az adományok kötszerek, kisebb fertőtlenítő szerek voltak. A gyógyszereket a gyártóktól szerezték be. Az ellátás módja a III. csoportba sorolható.

Az első világháborúban külön előírt elv alapján látták el a sebesülteket. Megszabták a sérülés fokától függően, hova helyezték el az orvosok a katonákat, illetve előírták, hogy hogyan járjanak el a gyógyítás során. Az orvosok komoly felszereléseket kaptak, melyek a gyógyításhoz elengedhetetlen anyagokat tartalmazott. Minden szakember kapott műszereket, kötszeres táskákat, lábsíneket, kötszereket, gyógyszereket, és a gipszelésre alkalmas anyagokat. A sebesültek elhelyezése először a tábori kórházakban volt, ahol a

sebészek megvizsgálták a katonákat, és eldöntötték milyen sürgős és komoly sebesülést szenvedtek. Akik súlyos sebesülést szereztek, a frontvonalról visszaküldve lábadoztak 5-10 kilométerre a csatatérről. Az anyagok beszerzése az egészségügyi telepekről történt. A fuvarozást a betegszállító eszközök végezték. Az utánpótlás beszerzése a III. csoportba sorolandó.

3.4. Harctехnikai ellátás

A szabadságharc során a fegyvereket könnyű volt beszerezni, mivel a Császárság sok fegyverraktárt építtetett Magyarország területén, ezért volt lehetőség arra, hogy kifosszák a hadszertárakat. Ezen felül előírták azt, hogy a megyék képviselői rendeljék el a polgári felhasználásra alkalmazott fegyvereket. Az OHB rendelkezett arról, hogy a szakmunkások és iparosok csak Magyarország állami megrendeléseit teljesítsék. Ez a forradalom első pár hónapjában nagyon nehéz volt, mert az országban egy darab fegyvergyár sem működött. Az első fegyvergyártásról szóló megállapodás a szabad kormány és a Pesti Vasöntő és Gépgyár között valósult meg. A megegyezés biztosította a kormányt, hogy a gyár 100 fegyvert szállít le naponta. Sok más cég is belépett a fegyvergyártók közé, azonban ezeket a cégeket a kormány 1848 novemberében államosította. A lőszerket raktárakban helyezték el, igénylésre kiszállították. Ezek a raktárak a Császári-Királyi Szerházak voltak. Az ágyú utánpótlására ágyúöntödéket hoztak létre, híres magyar ágyúöntő volt Gábor Áron. Az ő személyére bízta az üzemek működését, és pár hónap alatt 70 jó minőségű ágyút gyártottak. A fő raktár Nagyváradon létesült, a katonák a frontvonal mögött felállítottak fiók vagy tábori vagy sereg táborokat az utánpótlás tárolására. Így teljes mértékig központosított ellátásban részesültek a honvédek, ezért a III. csoportba sorolandó.

Az első világháborúban a fegyverutánpótlásra alkalmas eszközökből az Osztrák Magyar Monarchia csak 12 ezer fegyverrel rendelkezett. Az első pár hónapban a hadvezetés úgy határozott, nem kell több lőfegyver, elég csak 4 ezer kézipuska és 80 géppuska, mivel gyorsan legyőzik a szerb seregeket. Mikor már szükség lett az utánpótlásra, a meglévő modernebb fegyvereket a nem harcoló alakulatoktól vonták el. A tüzérség eszköz ellátása a bécsi szertárból történt meg. A lőszer ellátása két számottevő gyárból történt. A lőszerket elhelyezni sem volt idő a lőszerraktárakban, a gyártósorról lekerült töltényeket azonnal vasúti kocsikra helyezték, és rögvest elszállították a harcoló alakulatokhoz. A lőszer gyártásának folyamata nagyon akadozott. Az Osztrák-Magyar Monarchia nem

rendelkezett nyersanyag utánpótlási bányákkal. Ezért a töltényhüvelyek gyártásához szükséges réz nagy számban hiányzott a gyárak ellátására. Ennek alapján a hadügyminisztérium gazdasági szerve kiadta a parancsot, hogy az ellőtt töltényhüvelyeket gyűjtsék össze a katonák, és küldjék hátra a hátszágba, ahonnan megszervezték a fuvarozást vissza az anyaországba. A biztosításhoz szükséges eszközöket, mint például az utász vagy barikád felszereléseket a háború kezdetekor megfelelő számban biztosította a hadvezetés, a későbbiekben a központi szertárakból kívánták beszerezni az utánpótlást. A harci utánpótlás biztosítása a III. csoport szerint alakult, mivel a Monarchia seregének fegyverei nem voltak azonos licenzűek mint az ellenséges alakulatoké, így csak a központi raktározásban bízhattak az ezredek.

4. A 2. MAGYAR HADSEREG HARCFELKÉSZÍTÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI

A második világháború során a Magyar Királyság a Harmadik Birodalom szövetségeseként volt jelen, és ez a megállapodás a háború közepén, 1942-1943 körül vált igazán létfontosságúvá. A német katonai vezérkar ráébredt, hogy a Szovjetunió elleni német Barbarossa hadműveletkor az ország katonai alakulatai, a Wehrmacht és a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt védelme miatt létrehozott Schutzstaffe (SS) karhatalmi erő, a harcokra kialakított Waffen-SS alágazata nem képes egyedül legyőzni a szovjet Vörös Hadsereget. Ezért szükségesnek látták bevetni a szövetséges országok haderejét is a harcokba.

Szabó Péter Don-kanyar című könyve alapján elmondható: A nemzetiszocialista munkáspárt kötelességének érezte azt, hogy követeket küldjenek az akkori miniszterelnökkel és a kormányzóval, Bárdossy Lászlóval és Vitéz-Nagybányai Horthy Miklóssal megszervezett tárgyalásokra. Az első követ 1942. január 6. és január 9. között érkezett Magyarországra Ullrich Friedrich Willy Joachim von Ribbentrop birodalmi külügyminiszter személyében. A három naptól csak kettőt szántak a tárgyalások lebonyolítására. Január 6-án a német külügyminisztert vadászati túrával fogadták, így kevesebb idejük maradt a magyar feleknek arra, hogy meggyőzzék Ribbentropot arról, hogy mekkora haderővel is kelljen részt venni a harcokban Magyarországnak a keleti fronton. A megállapodás végeredményét Weber német külügyi tanácsos jelentéséből ismerhetjük, melyet a német Birodalmi Külügyminisztérium kabinetirodájához intézett táviratban: „Magyarország ugyan nem bocsáthatja rendelkezésre hadseregét száz százalékban a keleti hadjárat céljára, de hajlandó lehetőségeinek legszélső határáig elmenni, azaz a hadjáratban az eddiginél lényegesen nagyobb erővel részt venni” (Szabó [2001] p.:13). Ribbentrop sikeresnek vélte a tárgyalások végeredményét, így a következő követnek egy katonai személynek kellett lennie, hogy előkészítsék a szövetséges erőket a katonai támadásra. Ezért Ribbentrop külügyminiszteri tisztségében Wilhelm Bodewin Johann Gustav Keitel vezértábornagyot, a Wehrmacht főparancsnokságának főnökét küldte Magyarországra olyan információkkal, hogy a magyar honvédség kétharmadával számoljon akkor, amikor a magyar miniszterelnökkel, a magyar honvédelmi miniszterrel és a honvédelmi vezérkari főnökkel tárgyal. A német vezértábornagy 1942. január 20-án érkezett Magyarországra, és Ribbentrophoz hasonlóan ő is három napot értekezett a magyar vezetőkkel. Pihurik Judit

Naplók és memoárok a Don-kanyarból 1942-1943 című könyvéből ismeretes, hogy a magyarországi német nagykövet, Dietrich Von Jagow, a magyar vezetés mellett szintén tárgyalt és jelentett Ribbentrop majd Keitel számára, és Ribbentropnak többször ígéretet tett három hadtest, egy gyorskötelék és később egy könnyű hadosztály bevetéséről. A jelentés szólt arról is, hogy a magyar hadvezetéssel és a Magyar Királyi Honvédséggel karöltve szándékoznak létrehozni egy erős offenzívára képes 2. magyar hadsereget. A hadsereg felépítését ezért négy különálló hadtestre alapozták. A legnagyobb hadtestnek a harmadik hadtestet szánták, a hadsereg alapját jelentő következő hadtest a negyedik hadtest volt, és véglegesen pedig a hetedik hadtest alkotta a hadsereg alapjait. A hadsereghez tartoztak továbbá más haderőnemet képviselő alakulatok is, az első páncélos hadosztály, a második repülőgép dandár és a második hadsereg közvetlen alakulata, mely a kiszolgálási feladatokat látta el, és ez volt a negyedik alappillére a seregnek. A nagykövet a hadsereg felépítésének leírása után felhívta a külügyminiszter figyelmét arra, hogy a Magyar Honvédség ellátása hiányos, és német hadi anyaggal kell ellátni a harcra készülő alakulatokat. Keitelnek már tudomása volt a Magyar Királyi Honvédség hiányosságairól, ezt egy visszaemlékezéséből is ismerhetjük: „Igencsak nehéz feladatot kaptam, nevezetesen meg kellett követelnem, hogy immár mozgósítsák a magyar békebeli hadsereget, és az erőknél legalább a felével vegyenek részt a tervezett nyári hadműveletekben [...]” (Pihurik [2007] p.:46). A visszaemlékezésből továbbá azt is megtudhatjuk, hogy milyen utánpótlási tárgyalásokat végzett Keitel az itt tartózkodása során: „A kormányzónál, a honvédelmi miniszternél, a miniszterelnöknél és másoknál tett látogatások mellett két délelőttön át igen beható tárgyalásokat folytattunk hármásban a vezérkari főnökkel és a honvédelmi miniszterrel. Az előző napon nem jutottam túl az ellenszolgáltatásképpen szállítandó fegyverkontingensek körüli alkudozáson. Ebben a tekintetben természetesen hajlottam az engedményekre, mert páncéltörölővegek, gyalogsági ágyúk és más modern fegyverek nélkül semmire sem mentünk volna a magyar csapatokkal a modern fegyverekkel felszerelt oroszokkal szemben.” (Pihurik [2007] p.:46). Ezek alapján levonható az a következtetés, hogy a Magyar Honvédség, és legfőképp a 2. magyar hadsereg nem volt felkészülve egy nagyobb offenzíva lebonyolítására. A későbbiekben, 1942. februárjában a magyar katonai vezérkar Berlinbe ment tárgyalni a német hadi vezetéssel az ellátás módjáról és idejéről. Márciusban újra Budapesten történtek a megállapodások. Sajnálatos módon kijelenthető, hogy a tárgyalások végén nem történt írásos megegyezés, csak szóban tettek ígéreteket a német katonai vezetők. A Harmadik Birodalom vezérkara egy olyan fontos kikötést tett az ellátmány kiszállítása szempontjából, amely még inkább csökkentette az esélyét annak a

lehetőségnek, hogy a Magyar Honvédség valóban megkapja a felszerelést és az ellátmányt. Ugyanis fontos kitételként határozták meg azt, hogy a megállapodott felszereléseket csak a harcszíntéren fogják kézhez kapni a magyarok. Ebben az ügyben Friedrich-August Weinknecht járt el, akit nem lehetett meggyőzni a döntése megváltoztatásáról. A szóbeli megállapodás azt is magába foglalta, hogy a németek fogják az utánpótlást intézni Magyarországon területéről, Magyarországnak csak a lőszer és anyagutánpótlást kellett biztosítani. A tárgyalások befejeztével megkezdődhetett a 2. magyar hadsereg ellátó századának megtervezése, felállítása. Dr. Szauter Lajos Akadémiai Közlemények folyóirat cikke alapján elmondható: Ezen feladattal a hadügyminiszter a katonai vezérkart bízta meg. A megtervezés és megszervezés anyagi költségeit, illetve a fejlesztést és a hadsereg fenntartását az állami költségvetésből kívánták megoldani. Az anyagi folyósítást a Magyar Országgyűlés rendeletei alapján működtették. Létrejött egy, a gazdasági feladatokat ellátni kívánó szerv, a „gazdaszat-közigazgatási” szervezet. A szerv feladata között szerepelt az anyagi szükségletek biztosítása, a katonai hadi anyagok nyilvántartása és elszámolása. Mindezen felül a ki és befizetés, a behajtás jogkörén kívül ők látták el mindazt a logisztikai beszerzési feladatkört, amely a hadtest fenntartásában elengedhetetlenné vált: „A gazdaszat-közigazgatási szolgálat átfogó feladat- és jogkörei: [...] a honvédség részére szükséges mindennemű anyag megrendelése, átvétele, kiutalása, kezelése, karbantartása, nyilvántartása és elszámolása” (Szauter [1994] p.:245). A szolgálat felépítését 3 szolgálati ágra bontották. Az első a vezetői szolgálat, a második a végrehajtói szolgálat, majd az ellenőrző szolgálat ágazatai. A vezetői szolgálatot az erre a célra már korábban létrehozott „Hadbiztosítási Akadémia” (Szauter [1994] p.:245) végezte. A vezetési előírásokat betartandó felvételi rendszert úgy tervezték meg, hogy igen nehéz kritériumoknak kellett megfelelni azoknak, akik tagjai kívántak lenni a parancsnokságnak. Ezért csak néhány tiszt jelentkezhetett szolgálatra. A rendszer két lépcsős volt. Az első lépcső feltételei között szerepelt az, hogy csak a Ludovika Akadémián végzett tisztek kérhetik a szolgálatteljesítést a szervezetnél, és legalább 3-4 évi csapatszolgálattal kellett rendelkezniük. A felvétel második lépcsője 2 évnél kötelező képzést jelentett a Hadbiztosítási Akadémián, ahol a vizsgákat csak jó vagy jeles minősítéssel végezheték. A 2. magyar hadsereg, illetve a Magyar Királyi Honvédség ellátó szolgálatának szerveit úgy tervezték meg végsősoron, hogy a tapasztalatokat, majd a megszálló harcok és hadműveletek lépéseinek hibáiból levont tanulságokat összesítették, és törekedtek arra, hogy többször ezek a hibák ne forduljanak elő. A hibák feltárása megfelelően sikerült, azonban a Magyar Királyi Honvédség vezetése tisztában volt a fejlesztési hiányosságokkal. Az 1939. évi „Győri

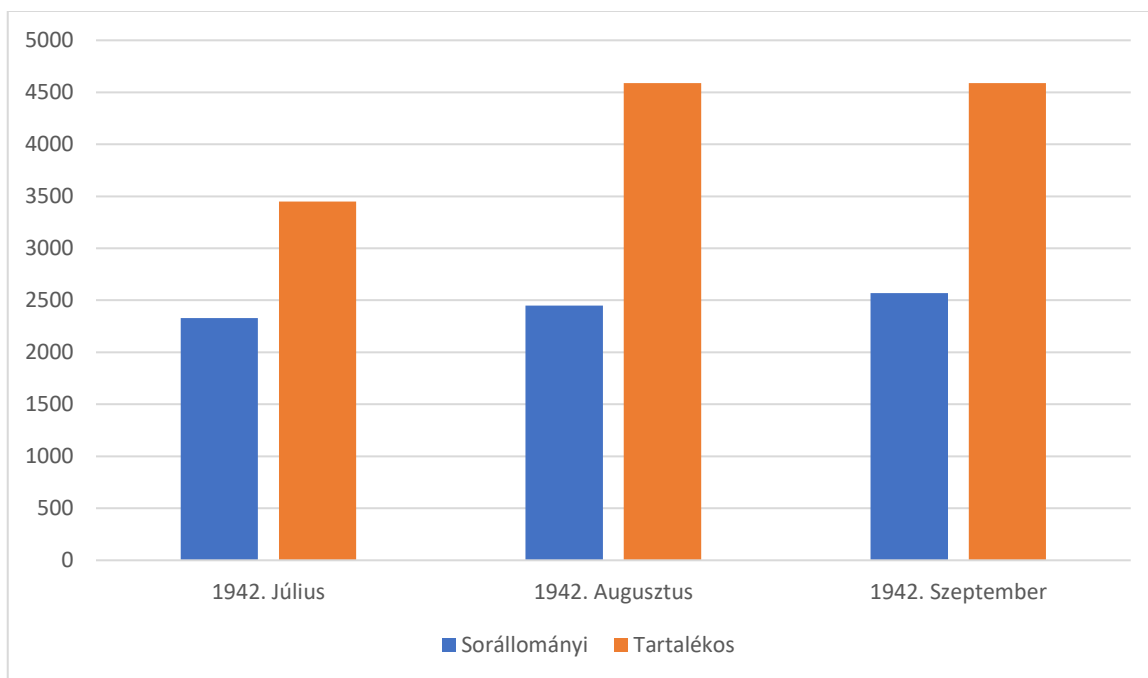
program” törvényei alapján az is tisztázódott a vezérkarban, hogy sok más honvédelmi hadtesttel együtt, az ellátó-hadtáp szolgálat hadteste sem olyan fejlett, mint amelyet a program megkövetelt volna. Ennek ellenére tudomásunk van olyan megnyilvánulásokról, melyek azt állították, hogy minden elegendőt megtettek a honvédtisztek a sikeres offenzíva elindításához. Szombathelyi Ferenc vezérezredes a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke 1942. április 11-én a következőképpen értekezett a felszerelés ellátottságáról: „A rendelkezésre álló időhöz és eszközökhöz mérten mindent megtettünk, hogy a 2. hadsereget várhatóan feladataira a lehető legjobban felkészítsük.” (Pihurik [2007] p.:47). Pihurik Judit könyvéből kiderül, hogy a vezérezredes úr tudta és érzékelte az ellátási problémákat, ezzel szemben a hibákat nem megoldani kívánta, hanem a parancsnokokra hárította a felelősséget. A vezérkari panaszban szerepelt a gépkocsihiány, de bízott a Harmadik Birodalom katonai vezérkar ígéretében mely szerint, a keleti fronton történik az utánpótlás. Statisztikai adatok állnak rendelkezésünkre arról, hogy mennyi hadi és emberanyagot tudott felsorakoztatni a Magyar Királyi Honvédség, és milyen minőségűek voltak ezen felszerelések, melyeket hasznosítani kívántak a hadjárat során. A tárgyalások alkalmával megállapodtak a magyar és német katonai vezetők abban, hogy a második magyar hadsereg nem csupán támogató feladatot fog ellátni a Szovjetunió elleni offenzívában, hanem az első vonalakban harcolnak majd a többi szövetséges haderőkkel. Horthy Miklós rendelkezései alapján megindult februárban a felkészítés, és 1942. második felétől a következőképpen alakultak a katonai számok a Magyar Királyi Honvédség sorállományában:

1. táblázat
A 2. magyar hadsereg létszáma a frontra vonulás előtt.

Létszám	Július	Augusztus	Szeptember	Október
Honvédség teljes sorállományának létszáma	216 200	218 400	254 500	254 000
A 2. magyar hadsereg sorállományának létszáma	45 400	44 150	41 800	41 800
A 2. magyar hadsereg teljes legénységi létszáma	182 600	193 850	197 000	197 000

Forrás: Saját szerkesztés Szabó Péter (2001) nyomán.

A táblázatból kikövetkeztethető az, hogy 1942. októberére már több mint 197 000 embernek kellett biztosítani felszerelést, hadianyagot, élelmet, ruházati és egészségügyi ellátást. A sorállományi, illetve legénységi vezetést mindenképp tiszteknek kellett betölteni. A hadseregben a tisztek száma meghaladta a 7000 főt. A tisztek száma a 2. magyar hadseregben 1942. júliusa és szeptembere között következőképpen alakult:

Forrás Saját szerkesztés Szabó Péter (2001) nyomán.

2. ábra
A sorállományi és tartalékos tisztek száma a 2. magyar hadseregben 1942. júliusa és szeptembere között

A diagramról leolvasható, hogy a tiszti állomány a nyár végére mind a sorállományi mind a tartalékos számokban megugrott, ez annak köszönhető, hogy valószínűleg a tisztek harckedve és szolgálatteljesítési vágya a harcmezőn a propaganda hatására pozitív irányba változott. Minden katonai döntés, melyet meg kellett hozni a harcmezőn, ezen tisztek, illetve a vezérkar szakértelmén múlt. A Magyar Királyi Honvédség vezetősége fontosnak tartotta azt, hogy csak olyan tisztek teljesítsenek vezető beosztásban szolgálatot, akik megfelelő tapasztalattal rendelkeztek a hadműveletek lebonyolításához. Nem csupán a katonai tanulmányok voltak azok, melyeket teljesíteni kellett a tiszteknek, hanem lehetőleg idősebbeknek kellett lenniük azért, mert azon tisztek, akik már elérték a 40-50 éves kort, nagy valószínűséggel megjárták valamilyen módon az első világháború hadszíntereit. Így már rendelkeztek harctéri tapasztalattal, valószínűleg képesek voltak kezelni az ott kialakult váratlan helyzeteket. Ennek ellenére, a legfelsőbb vezetés az egyenlő megterhelés elve mellett döntött. Ez azt jelentette, hogy az ország területeiről körülbelül egyforma számban érkeztek szolgálatot teljesítő katonák a frontra. Továbbá fontosnak tartották azt is, hogy a honvédség számára aranyat érő fiatal bakáknak ne kelljen harci szolgálatot végezni a frontvonalon, így őket az anyaország védelmében hátrahagyták, és idősebb embereket küldtek ki a harcmezőre. Az egyenlő terhelés elve a vezérkari szándékok alapján megfelelő volt, de mint Szabó Péter a Don-kanyar című könyvéből is ismeretes, a 2. magyar hadsereg felépítése nem volt megfelelő arra, hogy kitűnő harci tevékenységet végezzen. A leírásból kiderül, hogy a mozgósításra szánt szombathelyi III. hadtest, a pécsi IV. hadtest és a miskolci VII. hadtest közül igazán csak a III. hadtest volt az, amely a második hadsereg kötelékéhez tartozott, a IV. és a VII. hadtest a harmadik hadseregcsoporthoz tartozott. Ezekből a hadtestekből csak a harmadik hadtest kapott olyan kiképzést, amely alkalmassá tette az alakulatokat a Vörös Hadsereg elleni offenzívára. A többi hadtest csak létszámnövelési szándékkal került be a 2. magyar hadsereg kötelékébe.

A felkészülés során a magyar hadellátó szolgálatnak sem volt egyszerű dolga. Az 1941-es megszállások idején is igénybe vett harci utánszállító egységek nagyrészt bevetették, főleg az erdélyi, illetve a felvidéki visszacsatolásokért irányuló harci tevékenységekkor. Ezért 1942 tavaszára ezek a gépjárművek és ló vontatta szekerek használhatatlanná váltak. Az utánpótlásra alkalmas fő fuvarszerszámok száma jelentősen kevesebb mennyiségben állt rendelkezésre, mint amennyiről a korabeli jelentések szóltak. A kincstári beszámolók

szerint 5907 darab tehergépkocsi állt készen arra, hogy kiszállítsák a frontvonalra, de valójában ebből alig 2000 darab volt bevethető állapotban. A beszerzés a békeidőkben, főleg az 1930-as években volt számottevő. Ekkor a katonai vezérkar előnyben részesítette a szövetséges olasz és német tehergépjárművek vásárlását. Ez a lehetőség azonban a háborús időkben, 1939-től korlátozásra került, hiszen a Harmadik Birodalom Villámháborúnak nevezett stratégiájakor szükségük volt a teherautókra, és az Olasz Királyság afrikai hadműveleteinél szintén felhasználták az olaszok a fuvarszközöknek nagy részét. Így a fuvarszközök beszerzésénél a katonai vezérkarnak szükségessé vált a polgári eszközöket igénybe venni. Ebből az következik, hogy a 2. magyar hadsereg arra kényszerült, hogy kerékpárokat és motorkerékpárokat rekviráljanak, és kisebb számban polgári személygépjárműveket is lefoglaljon. A kerékpárok és motorkerékpárok minőségi szempontból nem voltak megfelelőek, hiszen ezek polgári felhasználásra készültek. Nem voltak felkészítve arra, hogy napi több száz kilométert megtegyenek rajtuk 70-80 kilós katonák körülbelül majdnem ugyanekkora tömegű felszereléssel a hátukon. Közrejátszott az amortizációban az is, nem csak a kétkerekű járműveknél, hanem a személygépjárműveknél is, hogy a fuvarszközök felfüggesztései és abroncsai nem bírják a kietlen terepet, amin keresztül elérhetik az arcvonalat a fronton. A korábban említett német és magyar felszerelés és utánpótlási alkudozások során a magyar fél többször felhívta a német vezetés figyelmét arra, hogy hiába küldenek fegyvereket a magyarok számára, ha azt nem tudják eljuttatni az ellátó századokhoz a harcoló alakulatokhoz. A magyar katonai vezetés részletezte a lehetőségeket a német vezérkarnak, és szemléltették, hogy a frontvonal első arcvonalától a frontvonal hátsó ellátópontjáiig nincsenek eszközök amivel a hadianyagot tudnák szállítani a katonáknak, így a fegyveres csapatok kénytelenek 10-15 kilométerre az arcvonaltól felszerelkezni. Ez nagyon nagy veszélyt jelenthetett a felszerelés elvesztésében, hiszen egy nagyobb szovjet offenzíva elől visszavonuló hadtest kénytelen volt ott hagyni a hadtápot a támadó csapatoknak, mivel nem tudták elszállítani a területről.

1942 májusáig ígért német ellátás igen lassan és kevés számban érkezett meg. A magyar hadvezetés megállapodott a német katonai vezetéssel arról, hogy a Harmadik Birodalom leszállít 1600 darab 3 tonnás tehergépjárművet, 1200 darabot Klöckner-Humboldt-Deutz féle járműből, illetve 400 darabot az Opel-Blitz tehervontatóból. Ennek ellenére a felkészítési időszak végéig, - 1942. áprilisáig - 50 darab K-H-D és 100 darab O-B került leszállításra a Magyar Királyi Honvédségnek. Így a többi országból lefoglalt, és megvásárolt tehergépjárművekkel kellett pótolniuk a fuvarszközöket. A hadszíntéren a

legnagyobb számban azonban a magyar ipar egyik iparcikke, a Botond tehergépkocsi volt jelen. A könnyű hadosztályok kapták a legkevesebb gépkocsi ellátást. Az ellátó oszlopok szintén kevés számban voltak jelen a 2. hadseregnél, hiszen a frontra való kivonuláskor 2 tehergépkocsi-oszlop és csak 3 üzemanyag-oszlop állt rendelkezésre. A hadsereg által felkészített fuvarozást végző gépjárművek mennyiségéről a következő táblázat adatai állnak rendelkezésünkre.

2. táblázat
A 2. magyar hadsereg hadtesteinek ellátottsága járművekből.

Járműnem/hadtest	Motorkerékpár	Személygépkocsi	Tehergépkocsi	Egyéb(vontatók)
Harmadik hadtest	144	313	532	75
Negyedik hadtest	151	256	540	100
Hetedik hadtest	138	298	538	98

Forrás Saját szerkesztés Szabó Péter (2001) nyomán.

A gépesített fuvarszközökön felül nagyon sok fogatot, szekeret hasznosítottak a 2. magyar hadseregben. A szekerek vontatására egy, vagy akár több lovat kellett alkalmazni annak függvényében, hogy mekkora volt a szekér, illetve a fogat megterhelése. Ez a német hadvezetést meglepte, hiszen már az 1939-es lengyel offenzíva alkalmával is a kornál fejlettebb harci járműveket, páncélosokat és tankokat alkalmaztak. A 2. magyar hadseregben a lovak nem csak a szekereket vontatták, hanem befogták az állatokat az ágyúk, tarackok húzására, sőt volt olyan is, hogy a gyakran tönkrement vagy elakadt járműveket a lovak húzták ki sárból, vagy húzták el a következő járműjavító műhelyig. A ló ebben a háborúban is kincsnek számított. Hadi célokra bevetett lovak általában a lótenyésztő gazdák leggyengébb, legrosszabb lovai voltak. Mivel ezen állatok szerves részei voltak a civil életnek, ezzel végezték a mezőgazdasági munkálatokat, a fuvarozásban jelentős szerepet vállaltak, ezért érhető, hogy a tenyésztők nem szívesen váltak meg a jó minőségű haszonállataiktól. A katonai vezetés megpróbálta a polgárságot kárpótolni a hatóságilag lefoglalt tulajdonok ellenében. A vezérkari panaszban szerepel a gépkocsihiány, melyet Szombathelyi Ferenc a Magyar Királyi Honvédség vezérkarának vezérezredesi beosztásban lévő vezetője fogadott. A vezérezredesi emlékiratai szerint a polgári ellátás is kulcsszerepet tölt be: „Az otthon maradottak ellátása tekintetében is a honvédelmi miniszter úr részéről átfogó intézkedések történtek és különösen célravezető gondoskodás történt arról, hogy a végrehajtás körül fennakadás ne legyen.” (Pihurik [2007] p.:47). Jól látható, hogy a felkészítés során bár a megállapodások szerint a német beszerzés volt számottevő, a

2. magyar hadsereg hadtáp beszerzésének a III. csoportban kell szerepelnie, mert a német ellátás is központosított, előre megtervezett módon következett be.

5. A HADSEREG FRONTRA VALÓ KISZÁLLÍTÁSÁNAK JELLEMZŐI

A 2. magyar hadsereg a felkészítések után úgy szerepelt a Magyar Királyi Honvédség katonai vezetésének terveiben, hogy elég ütőképes harci alakulatokat tudtak képezni, és készen állnak a magyar katonák arra, hogy felvegyék a harcot a Szovjetunió Vörös Hadseregével. Így megkezdődhettek a katonai tárgyalások és felkészítések a katonák, állatok és eszközök frontvonalra szállításának módszereiről. A Magyar Honvédség, sőt az egész magyar hadtörténelem során nem volt példa ilyen mértékű hadi- és emberanyag szállításra. A katonai vezetés legfőképpen ebben az időszakban a leggyorsabb és a legnagyobb számban szállítóképes fuvarszöveget alkalmazta, a marhavagonokkal, vagy személyvagonokkal felszerelt vasúti szerelvényeket. A német hadvezetés, Ribbentrop és Adolf Hitler parancsa hatására, a magyar vezérkar a fuvarozást 1942. április tizenegyediké és 1942. július huszonhetediké közötti időintervallumra tervezte. A magyar hadvezetésnek, azért lett volna fontos, hogy időben elinduljanak az alakulatok a harcmezőre, mert a katonák fuvarozása könnyebben megoldható a meleg tavaszi és nyári időjárásban. A német érdekeket tekintve azért volt fontos a magyar harcoló alakulatok kiérkezése ebben az időintervallumban, mert sokban számítottak a német tábornokok a 2. magyar hadsereg a németek által megtervezett majd levezényelt „Operation Blau” offenzíva lebonyolításakor. Szabó Péter Don kanyar könyvéből kiderül az, hogy a fuvarozáshoz és emberszállításhoz a Magyar Királyi Honvédség 822 darab 110 tengelyes vasúti szerelvényt vett igénybe. A könyv alapján ismeretes az is, hogy ebben az időszakban a keleti infrastrukturális elemek nem igazán feleltek meg az egész 2. magyar hadsereg hadtesteinek kiszállítására, vagy eszközeinek fuvarozására. A térségben gondot jelentett minden olyan körülmény, amely az akkori keleti kultúra fejletlenségének hatása volt. Nem volt például nagyon sok területen vasúti úthálózat vagy infrastrukturális épületek, elemek, amelyek teljesen, vagy részlegesen, több órányi munkát jelentő akadályt okozott a magyar sereg mozgásában. Továbbá gond volt az is, hogy ahol volt vasúti hálózat, az is leterhelt volt, mert a frontvonalra nem csak a magyar katonák szállítása valósult meg, hanem az 1941-es offenzíva által veszteségeket szenvedett német fő hadseregcsoportok utánpótlása, és a szövetségesként harcban részt vevő olasz és román egységek is ebben az intervallumban kerültek elszállításra a frontvonalra. Hitler tervei szerint ők is fontos gerincét képezték a hadműveleteknek. Ezért a magyar vasúti szerelvényeknek veszélyes északkeleti

országrészekén haladtak, elkerülve a fő útvonalakat. Ezen kitérők magával hordozták azt a veszélyt, hogy az észak-erdélyi, majd felvidéki részekén partizánok végeztek szabotázsokat, melyek magyar katonai emberi életekbe kerültek, és erősen megrongálták az eszközöket. A túlterheltség miatt, a katonai vezetés az elvonulás négy hónapja alatt a hadsereg kiszállítást három lépcsőben szervezte meg. Az első lépcsőben az előcsapatokat kívánták kiszállítani. Ilyen hadseregcsoport volt a negyedik hadtest alakulata. A második lépcsőt a 2. magyar hadsereg parancsnokságának elvonultatása jelentette a frontra, majd az utolsó turnus a III. hadseregcsoport fuvarozása volt. Majd ezen lépcsők megváltoztatásra kerültek a tervekben. A harmadik hadtest került elsőnek kiszállításra az összes ló és hadianyaggal együtt, mert az állományi feltöltésük gyorsan megvalósult, nem úgy, mint bármelyik más, szintén nagyobb hadseregcsoport esetében. A kiszervezést, a német hadvezetés által kinevezett tisztnek, Von Roeder ezredesnek kellett engedélyezni. Az ezredes engedélye után, a magyar vezérkar a Magyar Királyi Honvédség egyik szervéhez, a Központi Szállítási Vezetőségének tisztjeihez intéztek parancsot, hogy kezdjék meg a megszervezést és a kivonultatást a frontra. Von Roeder ezen vezetésnek fejeként mindent tudott a magyar szállítási tervekről, így minden információt jelenthetett a Wehrmacht hadvezetésének, és legfőképpen Wilhelm Bodewin Johann Gustav Keitel német vezértábornagy számára. Magyar vonatkozásait tekintve a Központi Szállítási Vezetőség feladata az volt, hogy mindenfajta katonai szállítmányozási és fuvarozási feladatot ellásson, a megszervezéstől a végrehajtásig egyaránt. Ekkoriban az összes közlekedési vállalat, legyen az akár állami vagy magán kézben lévő vállalat, mind ezen szervezet fennhatósága alá tartozott. A szervezet nem volt újkeletű, hiszen 1938-ban már a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Királyi Államvasút és a Honvéd vezérkar közös osztálya az úgynevezett 7/k ügyosztály hozta létre. Ezen osztály feladata volt békeidőben a vízi, közúti, és légi közlekedés, szállítmányozás és fuvarozás lehetőségeinek biztosítása. Érdekes katonai döntésnek könyvelhető el az, hogy bár a német vezetés igényelte az egész 2. magyar hadsereg részvételét a frontvonalon, Von Roeder német ezredes parancsából kiderült, hogy a magyar csapatok vasúti szerelvényeinek száma, amely egy nap alatt átléphetne a magyar ukrán, vagy román határt, szabályozva lett öt esetlegesen hat szerelvényt számban. Fontos kitételként adta parancsba az ezredes a katonákat szállító vasútnak, hogy csak egy útvonalon haladhatnak a szerelvények. A három szállítási lépcső időbeosztása, amely meghatározta, mikor kell átlépniük a katonáknak a határt, elég szűkös intervallumot szabott meg. Az öt vagy hat szerelvényt szám nem volt elég ahhoz, hogy a magyar csapatok szállításának tranzitidője megfeleljenek annak, hogy a beütemezett következő lépcső kiszállítása

elindulhasson. Az első lépcső elindítását 1942. április 13-ra, délre tervezték. A következő lépcsőnek május 23-án kellett volna átlépnie Galántánál a határt, majd az utolsó, harmadik szállítási lépcsőnek június 16-án kellett volna átérnie a külföldi területre. A tervezett időpontokhoz képest, a második és a harmadik lépcső szállítása eltolódott, mert 1942. tavaszának végén és nyarának elején különösen esős időjárásnak lehettek tanúi a magyar katonák. Így Von Roeder köteles volt a rossz híreket jelenteni az akkori katonai vezetés és magának Adolf Hitlernek is egyaránt. Elmondta, hogy valószínűleg az egész 2. magyar hadsereg nem fog megjelenni a harcshíntéren időben az offenzíva elindításához. A könnyebb ember-, ló-, és hadianyagot sikeresen felszervezték a vagonokra. A páncélos és súlyosabb eszközök kiszállítására csak a fővárosi pályaudvarokról induló vonatokkal volt lehetőség. A több tonnás járműveket, ütegeket csak emelődarukkal és más szerszámokkal lehetett felhelyezni a vagonokra. Ezeket az emelőszerkezeteket csak Budapesten lehetett megtalálni ebben az időszakban. Ezért a Központi Szállítási Vezetőség és Von Roeder kooperációja során, a páncélos és kerekes eszközökkel rendelkező zászlóaljok külön kiszállítási tervet kaptak. Von Roeder ezen kívül az Oberkommando der Wehrmacht, azaz a német véderő parancsnokságától azt a parancsot kapta, hogy a magyar szerelvények nem lehetnek 520 méternél hosszabbak, illetve csak 110 tengelyesek lehetnek. A rendelkezés hatására a szerelvények ötvenöt szerelvényből álltak. Ennyi szerelvény azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy a gépesített hadosztályokat kiszállítsák a frontvonalra, ezért a gépesített alakulatok nem Galántánál, hanem Kassánál voltak kötelesek átlépni a határt. Pihurik Judit Naplók és memoárok a Don-kanyarból 1942-1943 című könyvéből kiderül, hogy a szállítások átlagosan hét vagy tíz napot vettek igénybe. A katonák első megpróbáltatását, nem a vonatút, vagy a partizánok elleni védekezés jelentette, hanem a hatalmas távolságú gyalogutak megtétele. Ez ugyanis azért volt számottevő, mert a kirakodási lehetőségek a frontvonaltól 300 vagy akár 1800 kilométer távolságra is lehettek. Ezt a távot gyalogosan, több hétig tartó menetelésben kellett megtenni. A gyalogút nehézségeiként ismeretes az is, hogy a körülmények sem kedveztek a katonák számára. Ebben az időszakban már a Kijevtől keletebbre fekvő területeket az esős időjárás már nem érte el, így hatalmas vízhiánnyal küzdöttek a katonák a gyalogút során. Ezen felül az időjárás a nyári hőmérsékletet már produkálta, napon akár 40-50 celsius fok is lehetett. Az utak minőségét tekintve pedig általában nem voltak kővel vagy más anyaggal borított utak, csak az akkori parasztok vagy az állatok által kitaposott ösvényeken tudtak haladni a magyar katonák, ezért a por és más szennyeződések nem tettek jót sem a fegyverzetüknek, de a felszerelésüknek vagy akár a ruházatuknak egyaránt. A kirakodáskor már a harci

eszközöket, vagy akár az állatokat is igénybe vette az időjárás. A lovas alakulatok jelentéseiből jól látható, hogy voltak lovak, melyek már az út során elpusztultak, vagy súlyos sérüléseket szenvedtek, így a katonáknak végezniük kellett az állatokkal. A fuvarszközök esetében nagy számban szereplő biciklis lehetőségek szintén megpróbáltatást jelentettek a katonák számára, hiszen a kietlen útviszonyok tönkretették a kerékpárokat, így a katonáknak nem csak a több tíz kilós felszerelésüket kellett cipelni a harcmezőre, hanem a kerékpárokat is kötelesek voltak tolni, hiszen az a Magyar Királyi Honvédség tulajdonát képezték, és ha azok elvesztek, akkor szigorú megrovásban részesülhettek. A korábban említett gépesített hadosztályoknak nagyobb távolságokat kellett megtenniük közúton. Ezen hadosztályokat már Kijevben vagy a város határában leszerelték a szerelvényekről, így az eszközöket igénybe véve kellett megtenniük a hátramaradt több száz kilométert. A gépesített harci járművek felszereltsége és minősége nem haladta meg azt a követelményt, amely képes lett volna eljutni az arcvonalgig. Rengeteg teherautó vagy motorkerékpár tönkrement akár motorikusan, akár felfüggesztésében vagy pedig a gumiabroncsok mondták fel a szolgálatot. Nagyon sok jármű beragadt a sárba vagy felborult az egyenetlen talajon, így rengeteg időt vett igénybe a járművek kiszabadítása. Gondot jelentett továbbá az is, hogy a páncélos harci járművek, bár képesek voltak a domborzati viszonyokat és a fejletlen infrastruktúrát kezelni, a távolság megtételekor ezek az eszközök is amortizálódtak. Üzemanyagot annyit fogyasztottak, hogy rengetegszer kellett őket újra tölteni. Mivel ezek a járművek lassú járművek voltak, a hosszú távolságok megtétele rengeteg időbe tellett. A III. csoportba sorolandó a kiszállítás logisztikája, tekintettel arra, hogy a már harckészültség előtt megtervezett ellátási német módszer, központi módszer volt.

6. A 2. MAGYAR HADSEREG ELLÁTÁSA A FRONTON

6.1. Élelem és lótapellátás

Az élelmezés, mint más ellátás, szintén német vonalról történt. Az anyaországból csak különleges, a nagyobb beosztású tisztek számára történt ellátás, ami általában szalonnából, paprikából és pálinkából állt. A német vezetés viszont vállalta a magyarok ellátását, de az élelmiszer nem a Harmadik Birodalomból származott, hanem a Magyar Királyság népétől. A magyar kormány köteles volt leszállítani a német raktáraknak több mint 224 millió pengő értékű élelmiszert, amely ebben az időszakban tetemes mennyiségű pénzösszeg volt. A Magyar Királyság a Harmadik Birodalom részére leszállított több mint ötvenezer darab szarvasmarhát, kilencszázezer tonna zabot és további hatszázezer tonna lisztet is. A megegyezések hatására a magyar vezetőség nem kérdőjelezte meg, hogy ezt a hatalmas mennyiséget valóban csak a magyar katonáknak szánja-e a német vezérkar. Arról még a doni hadjárat előtt, 1941 tavaszán egyezett meg a magyar és német delegáció egy gazdasági ülésen, hogy az elcsatolt területek terményeiből a felesleget mind leszállítja a náci Németországnak. Így a Magyar Királyság 1942. első felében már rengeteg élelmiszert szállított le a Harmadik Birodalomnak. Ez a szállítmányozás akkora tételnek mutatkozott, hogy már az anyaországban élő munkásoktól vonták meg az élelmiszert. A 2. magyar hadsereg élelmiszerellátása a német szállítóoszlopok közreműködésével valósult meg. A német előírások alapján egy katonának 195 g húsrá és további 150 g főzelékre volt meghatározva az élelmiszerellátása. Az élelmiszerek fuvarozása különböző típusvonatokon történt, ezek általában a magyar katonák által, külön mellékvágányokon kialakított kirakodó állomásokon keresztül juttatták el a hadtesteknek az ételt. Fontos megjegyezni azt is, hogy élelmiszerellátás szerint a Magyar Királyi Honvédség külön vonatokat indított a kórházak ellátására. Ezen vonatok élelmiszerszállítmánya általában különlegesebb volt, mint a közkatonák élelmiszercikkei, így a vonatok tartalmát a harcoló katonák és a fuvarozó személyzet megdézsmálta. A fő élelmezési raktár Kurszk területén fekvő Osztrogozsszkban volt. Pihurik Judit könyvéből kiderül, hogy azért került erre a területre a választás, mert a Kurszk-Sztarij-Oszkol vonal jobb minőségű vasúti infrastruktúrával rendelkezett, mint a környékbeli vasútvonalak. Az élelmezésben általában változatos étek szerepeltek. Azonban sok olyan élelmiszeripari cikk volt, amit a magyar katonák nem szívesen fogyasztottak, vagy ami a szervezetüket megviselte. Ilyen ételek voltak például a

paradicsomos halkonzervek, mű méz és tojáspor. Egy magyar katona ilyen kosztot általában sosem fogyasztott, nem volt ismeretes számára az iparcikkek innovációja. Ezért a 2. magyar hadsereg parancsnoksága igényelte a magyar ételek ellátását a harcoló alakulatok számára. Ezen ennivalók nem voltak mások, mint a paprika, szalonna, melyek megegyeztek a magas rangú tisztek ellátásával. A vasútvonal egyetlen hátrányaként említhetjük azt, hogy a vonal őrzését a német csapatok végezték. Ez a tény azért volt kellemetlenség, mert a német katonák igen szerették az első ellátásban szereplő konzerveket, majd pedig szívesen fogyasztottak a magyar élelmiszercikkekből is. Egy szállásmesteri jelentés 1942. nyaráról jól tükrözi a fellépő problémákat a vasútvonalon: „Itt ki kell jelenteni, hogy például Kurszkból a 2. német hadsereg részünkre 240 tonnát (140 tonna lótáp+100 tonna élelmiszer) indított VII.14-én Osztrogozsszka útba, amiből a VII/2 ellátó osztály csak a lótápot kapta meg, míg a 100 tonna élelmiszer (éppen a legkritikusabb időben VII. 15 és 20 között) eltűnt! Minden valószínűség szerint a 6. német hadsereg ott lévő hadosztályai kaparintották meg, erre a tényre részünkre később sem adtak az illetékesek felvilágosítást, bár az is valószínű, hogy a felelősök ellen eljártak a németek.” (Pihurik [2007] p.:55). A magyar jelentésből kiderül az, hogy nem csak az ellenségtől kellett félni az ellátmányt a katonáknak. hanem a szövetséges féltől egyaránt. Tudunk olyan intézkedésekről is, hogy a magyar csapatok elrejtették a német szövetségesek elől az élőállatot, több mint 800 db szarvasmarhát. Lehetőség nyílt arra is, hogy a több mint 1500-2000 kilométerre lévő német fennhatóság alatt álló területekről a német utánpótlási vonatszállítmányként érkező levékonyodott szarvasmarhákat felhízlalják. Így a húsellátás is biztosítva volt. Az ellentétek a két nemzet között tovább nőttek akkor, mikor a magyar közlegények és tisztek megtudták, hogy a német katonák friss sertéshúst is kapnak ellátmányként, a magyarok pedig kötelesek voltak lemondani az akadozó ellátmány miatt a szalonnáról. A magas rangú tisztek igénylése után a németek juttattak a magyaroknak is néhányszor sertéshúst, fagyasztott állapotban.

A harcok első időszakában a hadosztályoknak 3 napi élelmet biztosítottak az ellátószolgálatosok, a támadó alakulatoknak 5 napi élelemmel kellett gazdálkodniuk. A Magyar Királyság ellátószolgálatát a német ellátószolgálatokkal együttműködve a Magyar Királyi Honvédség 109. szállítóoszlopa végezte. Ellátó intézkedések szerint az élelemellátás nem csak vasúton történt, hanem területi helyszíni beszerzést is alkalmaztak a hadtestek. Pihurik Judit könyve alapján az élelmiszeradagok csak fele érkezett vasúton, a többi anyagot a helyszínen szerezték be. Az, hogy milyen anyagokat sikerült beszerezni a területen, az egy ismeretlen tiszt tollából származó jelentésből ismerhető meg: „A

helyszínen található élelmiszercikkek a következők: hús, friss főzelékfélék, tej, vaj, túró, tojás, méz és liszt”. (Pihurik [2007] p.:56). Ez alapján látható, hogy az élelmiszerválaszték palettáján igen sok élelmiszer szerepel, amit beszereztek a katonák a területekről és a területi lakosságtól. A területen élő népről elmondható, hogy igen kedvelték honfitársainkat a megszállás alatt. Sokan vendégül látták a katonákat, akik különböző eszközökkel látták el a családokat a kapott ételért cserébe. Kecskés Péter Pál a következőképpen írta le egy szívélyes házigazda család vendéglátását: „A házigazdánk egy fiatal orosz, igen szívélyes, megmondjuk neki, hogy szeretnénk venni kartoskát, magyarul burgonyát, pénzért, vagy cserébe szappanért vagy gyufaért. Mindjárt szedett fel a kertből, adtunk neki szappant 3 darabot, adott hagymát, azért meg gyufát adtunk mindkét fél meg volt a vásárral elégedve [...] keresem a házban a sparthertot, hát nincs sehol [...] Van a szoba közepén építve egy négyszegletes alakú kemence, abba kis tüzet gyújt és a háromlábú állványra a tűz fölé helyezve, ráteszi a fazekat és főz [...]” (Pihurik [2007] p.:88). A védelem időszakában már, az 1942. őszi és téli időintervallumában az ellátás felelőssége és feladata átkerült a 110. ellátóoszlophoz. Az alakulat átszervezte struktúráját, és áthelyezte központját Sztarij-Oszkolba. A vasúti fuvarozás már ebben az időszakban nem volt megoldható, ezért a katonáknak a hadtest külön fuvareszközeit igénybe véve kellett felkeresni a raktárakat az élelmiszer vételezése céljából. Az új telephely távolsága igen nagyak bizonyult a frontvonalától, több mint száz vagy százhusz kilométert kellett megtenniük a katonáknak a raktárakig, majd vissza a hadtesthez. A kocsioszlopok a harc ezen késői időszakában már nem igazán álltak motorizált gépjárművekből, sokkal inkább alkalmazták a ló vontatta szekereket. Ezekkel olyan probléma merült fel, hogy a lovak nagy számban pusztultak el, mert a szálastakarmány számukra nem volt elegendő, így nem volt élőlény, amely képes lett volna a szekereket vontatni. Egyetlen szerencséje a harmadik hadtestnek volt, mert a hadtest hadosztályai egy jól kialakított kirakódó állomást védtek, így számukra volt csak megoldható a vasúti szerelvényekkel történő árutovábbítás. Egy 1942. szeptember 1-ei jelentés szerint az élelmezendő katonák és lovak száma 203.468 fő és 65.692 ló volt. A harci csapatok állásaikat elfoglalva az ellátó szervek láthatták, hogy igen nagy kiterjedésű területen kötelesek harcolni a 2. magyar hadsereg hadosztályai, így ráébredtek arra, hogy nem lesz lehetőségük az ellátótiszteknek ellátni az alakulatokat mobilkonyhával. Ez a tény igen megrendítő volt, hiszen a tisztek tisztában voltak azzal, hogy 1942. novemberében beköszöntött téli időjárással érkező -30 celsius fokos hidegben a katonáknak szüksége lesz meleg élelemre. Továbbá novemberben már kirajzolódott az is, hogy fordulni fog a hadiszerencse, és a Vörös Hadsereg egy nagyszabású támadó offenzívát fog indítani a

Harmadik Birodalom, és ezért a 2. magyar hadsereg ellen is. Így a harcoló alakulatok tisztjei parancsot adtak a védelmi vonal kiépítésére. A katonáknak a fagyos földre kellett rókalyukakat és lövészárkokat ásni. Ez igazán megrendítette egészségi állapotukat. Ilyen fizikai tevékenységek után igény lett volna arra, hogy nagyobb kalóriamennyiségű ételeket kapjanak a honvédek nap közben vagy nap végén. Ezzel szemben Dénes Jenő százados visszaemlékezéséből a következő derül ki: „Tojás, méz zöldségfélék, zöld vagy száraz főzelékfélék olyan kis mennyiségben állnak rendelkezésre, hogy azt a könnyű hadosztály már felélte, vagy nem jöhet számításba.” (Pihurik [2007] p.:57). A cukor ellátása, ami igen fontos élelmiszercikk volt, nagyon kis mértékben teljesült. Emellett a dohányáru is fontos élvezeti cikk volt, ebből az áruból is igen keveset kaptak a magyar katonák: „...legénységünk a feketekávét és a teát cukor nélkül nem issza, a dohány viszont csaknem nélkülözhetetlen elsőrendű élvezeti cikknek bizonyult.” (Pihurik [2007] p.:57). A helyzet az 1942 szeptember végi és novemberi eleji intervallumban tovább romlott. A katonák nem kaptak napi ellátást, erről Miskey Zoltán alezredes számolt be egy jelentésében: „Szeptember vége és november eleje között a legénységem meleg étkezést nem evett. Ennek és az egyéb körülmények következtében a legénység a legnagyobb része súlyából 6-8 kilogrammot veszített, sőt november végén már jelentkeztek az első végkimerüléssel halálos esetek.” (Pihurik [2007] p.:57). Ennek fejében Jány Gusztáv levelet intézett a német hadvezetés alá tartozó német harcszintéri parancsnokságnak, és a Heeresgruppe „B” parancsnokának Maximilian Maria Joseph Karl Gabriel Lamoral Reichsfreiherr von und zu Weichs vezérezredeshez, hogy azonnal küldjenek élelmiszerellátást a katonáknak, hiszen a végkimerülés és éhenhalás fenyegeti őket. A német vezérezredes válasza nem ismert, de Jány Gusztáv nem hagyta annyiban az ellátás hiányosságának tényét, és tovább folytatta a levelezést a német tiszttel. Sikeresen elérte azt, hogy a németektől a küzdő alakulatok úgynevezett lövészárkok pótlékot kapjanak. Az „SZ” nevezetű élelemadagon felül a pótlék nyolcvan gramm szalonna vagy füstölthúsból, nyolc tized deciliter pálinkából, tizenöt gramm zsiradékból és kétszáz gramm kenyérből állt. Az élelmiszerjuttatáson felül a katonák kaptak hét doboz cigarettát is. További igénylés esetén a hadtestek kétszáz mázsa szalonnát is kaphattak. Az elosztásról a tisztek gondoskodtak, a rosszabb állapotban lévő katonáknak többet adhattak. Tudunk olyan példáról, hogy az egyik igen rossz körülményekkel rendelkező hadosztály, a 12. könnyűhadosztály erőállapot növelésére külön 5 gramm szalonnát, és 150 gramm lisztet vagy tésztafélét kapott. Az intézkedések ellenére a főparancsnokhoz érkeztek haláljelentések olyan személyekről, akik az éhhalál miatt veszítették életüket. Jány Gusztáv belső vizsgálatot rendelt el, és a vizsgálat során kiderült,

hogy az ételt el is készítették és megpróbálták eljuttatni a harcoló alakulatokhoz, viszont a Vörös Hadsereg tüzérsége a legkisebb mozgásra is tüzet nyitott, így nem jutott el az élelem a katonákhoz. Többször is megpróbálkoztak a kiszállítással, viszont ez a fontossá vált szakácsok életébe került. 1943. januárjában érkezett hírek hatására biztossá vált, hogy a Vörös Hadsereg hatalmas támadási hulláma a 2. magyar hadsereg által védett területeket is érinti majd, így nagyszámú élelmezési raktározás vette kezdetét. A készletgyűjtés hatására a harmadik hadtest 4-5 napos ellátmányi mennyiségű hadtápján kívül a többi hadtest több mint 10 napi élelmet tudott elraktározni katonái számára. A nagy szovjet offenzíva 1943. január 12-én érte el a magyar arcvonalat. A harcokban az emberek élelemellátása a felhalmozott és elraktározott ételekből történt, és kevés alkalommal igényeltek felvételt az ellátóoszlopoktól. A Vörös Hadsereg offenzívája igen jól sikerült, ezért Jány Gusztáv elrendelte a 2. magyar hadsereg visszavonulását a frontvonalról. Mint azt már az előzőekben említésre került, lehetetlenség volt a gépesített járművekkel visszavonulni üzemanyag hiányában. Ezért a katonák csak gyalogosan vagy lovon kényszerültek menekülni az arcvonalról. A távolság, mely a honvédek előtt állt, több mint ötszáz kilométer volt. Sajnálatos módon elmondható az, hogy nem voltak tisztában azzal a ténnyel, hogy milyen megpróbáltatások várnak rájuk a visszavonulás során. A magyar vezetés úgy határozott, hogy az ételt menteni kell számukra. Ilyen intézkedés volt például a harmadik hadtest számára kiadott utász is. Parancsba adták, hogy a felhalmozott élelmiszert osszák ki a katonáknak, a többi élelmiszert pedig a kedvességüket viszonzásul szolgáltatassák ki a polgároknak. Továbbá fontos kitételként jegyzi meg a parancs azt is, hogy a szeszt tartalmazó italokat ne semmisítsék meg, inkább hagyják a raktárakban, hogy a Vörös Hadsereg katonái elfogyassák. Feltehetőleg ez a lépés azért volt, hogy a szovjet katonák a pálinkát elfogyasztva berúgjanak, így harci képességeik csökkenjenek. Viszont más hadtesteknél olyan parancs volt érvényben, főleg a német elosztószázadoknál, hogy a hadtápot pusztítsák el. Botta Ferenc honvéd visszaemlékezésében a parancs végrehajtásának a látványa ilyen érzéseket kavart fel a katonákban: „Ahogy elmentünk az égő épület mellett, ökölbe szorult a kezünk. A raktárban lávaként folyt az égő szalonna, vaj, csokoládé, zsír, lekvár, olvadó leve. A kilyuggatott mézes hordóból kifolyó méz szétterült a földön. Mi kint a vonalban éhezünk, itt meg a bűnös könnyelműség bitangjára megy minden. Ha már nyilvánvalóvá vált, hogy nem tudjuk elvinni, legalább jobban tartottak volna bennünket kint a vonalban.” (Pihurik [2007] p.:140). A visszavonulások során az elsőnek kiosztott élelmiszerek általában gyorsan elfogytak. Az éhező katonáknak szükségük volt élelmiszertünetpótlásra. A Magyar Királyi Honvédség álláspontja szerint ezt

a feladatot a szintén visszavonulni kényszerülő ellátóoszlopoknak kellett volna ellátni. Ezzel egyetemben a magyar vezetés bízott abban is, hogy a német szövetséges ellátószázadok segítik majd a visszavonuló hadtesteket. Ez viszont nem igazán valósult meg, csak a jószívűségben bízhattak a német katonáknál a magyar honvédek. De a szövetségesek igen meggyűlöltek a magyar harcosokat, és ellenségesen bántak velük a visszavonuláskor. Több ember halt meg amiatt, hogy a német katonák kivégezték őket, vagy vertek meg egy-egy honvédet akkor, mikor azok végső reményükben felugrottak a német járművekre, melyeken általában 4-5 szabad hely mindig volt. Megnehezítette az ellátás mennyiségének beállítását az oszlopoknak az is, hogy az ellátótisztek nem voltak tisztában azzal, hogy milyen veszteségek érték a hadosztályokat. A legnagyobb támogatást a területek lakossága nyújtotta a katonáknak. De sajnálatos módon ez az ellátás sem bizonyult elégségesnek, így a menekülő létszám fele nem tudta folytatni menetelését az anyaország felé.

Nem csak emberek voltak jelen a frontvonal hátszágában és arcvonalán, hanem fontos szerepet töltöttek be a lovak is. Az általában fuvarszeközök vontatását végző állatok ellátása igen nehézkesnek bizonyult a doni területen. Először is már a kivonuláskor és a hadszíntéren igen nehéz megpróbáltatás érte a magyar hátasokat. A hosszú utak kietlen tájain a vándorlás nem tett jót lábaiknak, természetüknél fogva igen csak elkényelmetlenedtek, agresszívvá váltak. Rengeteg ló már az arcvonali elrendezkedést sem élte meg, az utak mellett hagyva pusztultak el. Ez a tiszteket, az akadémiai neveltetésből is adandóan, igencsak megrendítette, hisz tudták, a ló ugyan olyan fontos érték, mint a bajtársaik. 1942. augusztusában a hadvezetésnek tett jelentésekből kiderül, hogy a lovak legfőbb pusztulásának indoka a végelgyengülés és a nyeregnyomás. A nyeregnyomás amiatt alakulhatott ki, mert a szerencsétlen állatok háta nem bírta a rossz anyagból készített nyergeket, azok besebesedtek, elfertőződtek és ezáltal elhullottak. További hibaként merülhetett fel az is, hogy a tiszteknek nemes telivérek jártak alapszolgáltatásul, de ezen fajta állatok nem arra a célra voltak kitenyésztve, hogy a málhás nyergekkel az emberen kívül több száz kilós terhet vigyenek magukkal. Az állatok fajtájától eltérve problémát jelentett az is, hogy az 1941-es katasztrofális termés miatt nem termett annyi takarmánynövény, hogy ellássák az állatokat élelemmel a besorozáskor, így szolgálatra igencsak vékony, lecsontosodott lovakat kaptak a honvédek. A frontra kiérve viszont új reményként tekintettek az orosz lovakra. Ezen állatok kisebbek, azonban zömökebbek voltak. Szívóosságuk megkérdőjelezhetetlen volt látva a körülményeket, ahogy tartották őket

az orosz lakosok. A magyar lovakat a rüh is tizedelte. A 2. magyar hadsereg parancsoksága igényelt erős fizikumú állatokat a frontvonalra, viszont a Magyar Királyi Honvédség ezt a kérést megtagadta, mert a jó állapotban lévő hátasokra az ország védelmében volt szükség. Horváth Gyula a következőképpen értekezett a magyar lovak állapotáról: „Legszomorúbb látvány a lóállomány. Nagytestű, dunántúli lovak lesoványodva, csont és bőr valamennyi nap mint nap hullanak el. Ezekre épült az utánszállítás, de takarékoság nincs [...]” (Pihurik [2007] p.:80). A 2. magyar hadsereg élelem és lótápellátása a tervezett német ellátás szerint a III. csoportba tartozott volna, ennek ellenére a területi beszerzések miatt sokkal inkább a II. csoportba kell sorolni, hiszen látható, hogy a német ellátás elmaradt, és a Magyar Királyi Honvédség utánpótlása nem volt készleten.

6.2. Ruházati és felszerelési ellátás

Ruházati ellátásként a 2. magyar hadsereg a frontra kiérkezve megrendítően vette tudomásul azt, hogy más hadosztályok ruháit vették fel az elvonuló hadosztályok emberei. Ez azért lehetett így, mivel nem voltak készen a felszerelések az összes hadosztály számára. Valószínűleg a Magyar Királyi Honvédség vezérkara határozott úgy, hogy a lépcsőzet szerűen kiszállított 2. hadseregben az első szállítás lépcsőjének hadteste kapja meg a teljes menetruházatot, majd fokozatosan a további 2 szállításlépcső alakulatai. A hadsereg ruházatának ellátását tervszerűen táblázatokba gyűjtötték, ezeket a táblázatokat „Kellalladék”-nak nevezték. Ezen felül úgynevezett „M” készletet is tartottak fent a katonák számára arra az esetre, hogy az elvonuló katonák hiányosságait gyorsan pótolni tudják. A tervzet szerint a csapatok minimális cserékészleteket is kaptak, ez a felszerelés 5-10 százalékát tette ki. A hiánypótlás módjára születtek különböző rendeletek is. Ilyen rendelkezés volt például a javítandó vagy kicserélendő ruházati cikkek cseréjére szánt előírás is. Ez a rendelet kimondta, hogy a cserére megérett ruhaneműket a csapatok tartalék készletéből kellett rekvirálni. A pótlást külön szervnél kellett igényelniük a csapatoknak, ez a szerv volt az egység parancsoksága. A parancsokság továbbította az igényt, és az utánpótlás a hátországból történt. A javítási feladatok a gazdasági műhelyekre irányult, melyeket szakemberek végeztek. Előírták azt, hogy a mosásról a Hadbizottságoknak kellett gondoskodnia. Minden alakulatot felszólítottak a ruházat tisztítására, de legfőképp az ellátóoszlop szerveként dolgozó konyhai legénység ruházatának mosása volt kiemelkedően fontos. A harcokra készülve és az első harcok után megszabták, hogy kell bánni a sérült

katonák ruházatával a sérülés fokától függően. A kisebb sérüléseket szenvedett katonák összes ruházati felszerelését meg kellett hagyni, azonban a súlyos sérült és beteg katonáktól elkobozták a ruházatot, és odaadták azon emberek számára, akik bejelentettek hiánypótlást. Minden más hadtáp ellátást a német vezetésre bízott a Magyar Királyi Honvédség, azonban ez a feladata a magyar vezérkarra irányult. Az első alakulatok a frontra kiérve még megfelelően voltak ellátva ruházattal, ám bár probléma volt az, hogy nem feleltek meg a nyári időjárásnak. Ekkoriban az egyenruhák posztóból készültek, így a nagyobb mértékben roncsolódtak, és nagyon melegnek bizonyultak az augusztusi hőségben. Hiába próbálkoztak meg azzal, hogy a posztóruházatot felcserélik a gyengébb anyagú, szellősebb, vászonból készült ruhadarabokra, a felszerelést biztosító szerveknek nem volt ilyen anyagból készített ruházatuk. A harcok kezdetével a katonák viselete nem igazán volt fontos utánpótlási szempont, hiszen nyáron alig kellett törődni a hadfi egyenruhájának vastagságával, örültek a katonák, ha minél kevesebb ruhaneműt viseltek. 1942. szeptember 12-én egy katonai megbeszélésen a 2. magyar hadsereg hadparancsnoka jelentést tett a honvéd vezérkar főnökénél, hogy nem kapott egy darab ruhát sem a megígért felszerelésből, és jelezte, hogy a legtöbb állapota igen rossz, több egyenruha selejtessé vált. A megbeszélésen a szállásmester jelezte a Magyar Királyi Honvédség vezérkari főnökének, hogy igen rosszul állnak téli ellátmányból, és kérte a tájékoztatást azzal kapcsolatban, miként kell beszereznie a 2. magyar hadsereg ruházatát. A megbeszélésen ez a felszólalás igazán mély pontra jutott a hadvezetésnél, hiszen a főszállásmester jelezte, hogy sem a magyar, sem a Wehrmacht vezetése nem adott tájékoztatást az ellátás módjáról. A magyar hadvezetés a német vezérkarral sosem tárgyalt a ruházattal kapcsolatban, mert a németek úgy vélekedtek, hogy a harcok már 1942 decemberére véget érnek a keleti fronton és győztesen térhetnek haza a magyar katonák. Ezért az anyaországban sem történt felkészítés a ruházati felszerelések téli darabokra való cserélésére. Így hosszabb katonai kérelmezés hatására a katonai vezetés végül 1942. decemberére és 1943. januárjára továbbította a hátszágából a meleg ruhákat a harcoló alakulatoknak. Meghatározásra került, mennyi darabot voltak kötelesek adni az ellátó tisztek a honvédeknek. A felszerelés tartalmazott két darab kötött alsóneműt, egy darab haskötőt, két pár gyapjú kapcát és egy pár lábszármegítőt. A huszár alakulatok ezen felül kaphattak egy pár térdmelegítőt is. Különleges ellátást kapott a 2. magyar hadsereg harmadik hadteste, ők honvédenként igénybe vehettek egy szőrmesapkát, egy pár háromujjas kesztyűt, érmelegítőt, nyaksálat, két meleg trikót. III. csoportba sorolandó a 2. magyar hadsereg ruházati ellátása, a frontvonalon, mert a Magyar Királyi

Honvédség gondoskodott a ruházati cikkek ellátásáról, amit a visszavonulás időszakáig teljesen a Honvédség felügyelt.

6.3. Egészségügyi ellátás

A 2. magyar hadsereg egészségügyi ellátása a felkészítés során már megtörtént. Különböző hatóanyagú oltásokat kaptak a honvédek, az oltóanyag a Tetra nevet kapta, valószínűleg azért, mert 3 fő komponenst tartalmazott. A tisztek himlő és tífusz ellen is kaptak oltást, így biztosították a hadtest parancsnokainak egészségét a frontvonalon. A harcok megkezdésével, 1943. augusztusában már sokan kerültek a haditáborok segélyszátraiba csonkolási, illetve vágási vagy kevesebb esetben égési sérülésekkel. Az esetszámok növekedése a tiszteknek is feltűnt, és gyanakodni kezdtek azzal kapcsolatban, hogy a katonák öncsonkítást végeznek magukon. Ezért parancsot adtak arra, hogy vizsgálják ki az ügyeket, és senkit se engedjenek eltávozni a sátrakból. 1943. őszétől a kórházi ágyak 40%-át könnyű sebesültek foglalták el. A komolyabb sérülteket vonatokkal, repülőgépekkel szállították a Lengyel Kormányzóság német kórházaiba, ahol megfelelő ellátásban részesültek. A 2. magyar hadsereg legsötétebb időszakában, a visszavonuláskor, a betegek ellátásának elve a németek szempontjából gyökeresen megváltozott. Tiszti jelentések szerint tudható, hogy a német katonák a szánokról, teherautókról lehúzták a sebesült katonákat, és legtöbbször lelőtték a szövetséges honvédeket, így több hely jutott a visszavonuló egységek számára. Az egészségügyi ellátást mindenképp a III. csoportba sorolom, mivel a kórházak ellátása csak német és magyar utánpótlásból történt meg, mert nem volt alkalmuk a katonáknak arra, hogy szovjet hadi kórházakat kifosszanak, kiraboljanak.

6.4. Harctechnikai ellátás

A 2. magyar hadsereg a frontra való kivonulása után elfoglalta a német vezetés által előírt hadi pozícióit. A hadszíntér a Szovjetunió területén, Sztálingrád városától pár száz kilométerre a Don-folyó kanyarulataiban, Kurszk szovjet felségterületén helyezkedett el. A három hadseregcsoport, a kísérő dandárok és parancsnokságok elérték a frontvonalat, és megindulhatott a fronton való felkészülés a támadási vagy védekezési hadműveletek végrehajtására. A könnyűhadosztályok felszerelése a német ígéretekre alapozott, viszont a hazugságok miatt sosem érkezett meg a felszerelés nagy része. Egy magyar könnyűhadtest

felszerelésének számával összehasonlítva egy német könnyűhadosztály felszerelésének száma a harcszíntéren a következőképpen változott:

3. táblázat

Felszerelések száma egy német és egy magyar könnyűhadosztály számára.

Nemzet/Felszerelés	Könnyű és nehéz (állványos géppuska)	Akna és Gránátvető	Páncéltörő és gyalogsági ágyú	Tarackok
Magyar	306	76	66	22
Német	549	74	101	48

Forrás: Sajat szerkesztés Nagy Sándor et al (1984) nyomán.

A felszerelés számát tekintve látható az, hogy voltak olyan harci eszközök, melyek az ugyanakkora katonai létszámmal rendelkező német és magyar hadosztályoknál a magyar eszközök száma nem érte el a német felszerelés számának 50%-át sem. Ezen felül nem csak a darabszámok jelentették a felszerelési problémákat a magyar seregeknél, hanem a minőség is. A frontvonalon a magyar könnyű hadosztályok szembesülhettek azzal, hogy a különböző magyar fegyvereket használva a honvédek nem tudták végrehajtani a rájuk bízott feladatokat. A német licencek alapján megépített és összeszerelt eszközök sokkal inkább hatásosnak bizonyultak a harcokban. Ilyen példának vehetjük a magyar és a német páncéltörő ütegek milyenségét. A német páncéltörő ágyúk kaliberszáma, amely elég nagynak bizonyult ahhoz, hogy a kornak megfelelő közepes harcokocsikkal, úgynevezett T-34-esekkel rendelkező Vörös Hadsereg páncélos hadosztályaival felvegyék a versenyt. Ezek az ágyúk legtöbbje 50 és 75 milliméter átmérőjű ágyúcsővel rendelkeztek, amelyek könnyen felszaggatták a szovjet harcokocsik páncélzatát. Ezzel szemben a magyar licence nem felelt meg ennek a kritériumnak. A magyar páncéltörő ütegek ugyanis csak 37 és 40 milliméter kaliberűek voltak, és ezek a korszerűtlen, korábban hadrendbe helyezett orosz tankokat is alig pusztították el. 1942. kora tavaszán a tárgyalásokkor a nagyobb kaliberű ágyúkról csak olyan jelentések olvashatók, hogy a Magyar Királyi Honvédség nem birtokol ilyen ütőképes lövegeket. Továbbá a hadvezetés nem is kívánta korszerűsíteni és növelni ütegei számát. A német ígéretek a páncéltörő eszközök ellátásával kapcsolatban is jelentőségteljesek voltak. Nagy számban ígértek vadonatúj lövegeket a 2. magyar hadsereg legfőbb parancsnokainak. 1942. késő őszén ráébredtek a harctéri irányítást végző náci hadparancsok, hogy a magyar katonák teljesen feleslegesek a harcokban ilyen korszerűtlen felszereléssel a birtokukban. Azonnali hatállyal igényelték a német felsőbb hadvezetéstől, hogy a szövetségeseik számára juttassák el a megígért felszerelést.

Amennyiben ez a kérelem nem teljesül, a harcokban a hiányosságok okán nem csak rengeteg magyar, hanem számottevő német katona is életét fogja veszíteni egy esetleges ellenséges offenzíva elleni védekezés során. Így a német hadvezetés 1942. decemberében eljuttatott 50-60 darab, a belga hadseregtől elkobzott, használt, rossz minőségű 50 és 75 milliméter kaliberű ágyút a különböző hadosztályok számára. A második világháború nem csak az emberek, hanem a modern gépek harca is volt egyaránt. A Wehrmacht páncélos hadosztályainak ágazatát a német vezetés még 1939-ben átszervezte a Waffen-SS számára, így a páncélos ezredeknek nem csak a tábormokok, hanem a nagyobb beosztásban lévő SS tisztek is parancsoltak. Már 1939-ben könnyű típusú harckocsik segédkeztek abban, hogy a németek könnyen és gyorsan le tudják győzni a lengyel, majd későbbiekben a belga, holland és francia erőket. 1942. elején a német erők már modernebb közepes és nehézharcokocsikkal rendelkeztek. Ilyen harci szerek voltak például a Panzerkampfwagen IV közepes harckocsik, vagy pedig az Panzerkampfwagen VI Tiger-ek. Megjelent a hadszíntéren a páncélosított járművek egy új fajtája, az úgynevezett „páncélvadász” is. Ezeket a harckocsikat azért hozták létre, hogy eredményesen tudják elpusztítani az ellenség páncélosait. A magyar páncélos ezred felszerelését szintén garantálta a tárgyalások során a német hadvezetés, ezért a Magyar Királyi Honvédség vezérkara reménykedett abban, hogy a németek ilyen korszerű tankokat fognak szállítani az első páncélos hadosztály számára. Sajnálatos módon azonban, a tigrisek helyett könnyűharckocsikat szántak a magyar haderőnek. Ilyen könnyű harckocsik voltak a Panzer 38(t) típusú harckocsik. A magyar seregeknek előírták, hogy a könnyűharckocsikkal csak közepes harckocsizó harcmodort folytathatnak. Erre a harci tevékenységre ezen német harckocsik képtelenek voltak. A hadműveletek végrehajtását segítették a csekély számú panzerkampfwagen IV harckocsik is, melyek később kerültek átadásra a Honvédség számára. Összesen 89 darab Panzer 38(t)-t, és 29 darab panzerkampfwagen IV-et kapott a Magyar Királyi Honvédség 1. Páncélos Ezrede. A harckocsizóknak rendelkeztek tovább a „Győri Program” előírása után kifejlesztett magyar harckocsikkal is. A Honvédség 1942. szeptemberében kiszállította az összes magyar harckocsit a frontra. A csatában kilőtt tankok utánpótlására nem volt lehetőség, mert a Magyar Királyi Honvédség nem rendelkezett tartalék harckocsikkal, melyről nem tájékoztatták a hadparancsnokságot. Ezzel egyetemben, nagyon sok tiszt igényelte a páncélos járművek utánpótlását. 1942. ősztől egészen 1943. tavaszáig rengeteg igénylést, tiszti panaszlevelet kapott a Magyar Királyi Honvédség. A legnagyobb horderejű felterjesztés Jány Gusztáv vezérezredes, a 2. magyar hadsereg parancsnoka tollából származott: „5.: Az elveszett és tönkrement lövegek sürgős pótlását kérem mert, mint már

jelenttem, az ottani terepen a tüzérség az, mely a gyér gyalogsági erőket támogatni tudja és orosz előtér törést le tud törni. [...] 8. Páncélozott, hernyóalpas rohamlövegek, páncélvadászok nélkül nem tudunk harcokosi támadást biztosan kivédeni és támadni egyáltalán lehetetlen [...]” (Nagy [1984] p.:503).

A harcokban a fegyverek minősége romlott a zord téli viszonyok miatt. Az egylövetű, nem golyószóró fegyverek beragadtak, besültek. Ez azért történehetett meg, mert a fegyver elsütését követő gőzképződés után a fegyverben a gőz megfagyott, így a löszert vagy a fegyverben tartotta, vagy pedig megakadályozta a fegyver mechanikájának azt, hogy a fegyver elsüljön. Elmondható az, hogy a fegyverutánpótlás nem volt megoldható a hadszíntérré az anyaországból, ugyanis a feljegyzések szerint szinte az összes használható fegyver használatban volt. Így 1942. decemberében a frontra érkező emberutánpótlás 1943. januárjában még fegyver nélkül volt kénytelen a szolgálatát teljesíteni. Ezért nem maradt más hátra, mint a tiszteknek visszarendelni azt a körülbelül 2000 katonát, akik fegyver nélkül érkeztek ki a frontra harcolni. A visszavonás hatására, a fegyverrel rendelkező honvédek eldobták használhatatlan fegyvereiket, hogy menekülhessenek a biztos haláltól. Az utánpótlás hiányossága miatt a katonai morál a hadszíntéren igen megromlott, olyan gondolatok keringtek a hadtestek katonái körében, hogy a hadvezetés meghalni küldte őket ki a frontra: „Nem kaptunk segítséget, pedig már jó párszor látszott egész valószínűleg, hogy nem bírjuk vonalainkat tartani. Menthetetlenül elveszett volna akkor az egész ezred, lehet, hogy a hadosztály is parancsnokostul, egészségügyi oszlopostul együtt. Vonalaink itt félkörben az ellenséges állásba ékelődött. Csak a magunkra számíthattunk, és néha az volt az érzésünk, hogy nem is akarnak segíteni.” (Pihurik [2007] p.:78-79). Jelen visszaemlékezés egy olyan katona feljegyzéseiből származik, aki sajnos nem tért vissza a harcmezőről. Pihurik Judit könyvéből kiderül, hogy a katonák másfél napra szóló lőszer mennyiséget kaptak, melyet egy nagyobb harcban a fegyverek pontatlansága és az ellenséges erők száma miatt fél óra alatt elhasználtak. A hadseregparancsnokság a hadtesteknek a különböző módokon próbálták eljuttatni a löszert és a felszerelést. A 2. magyar hadsereg repülőgépdandárját felhasználva, a pilóták kisebb-nagyobb veszteségekkel eljuttatták a löszert az egységekhez, de sajnálatos módon a mennyiségek nem voltak elegendőek az utánpótlásra. Nagyban rontotta a hadosztályok esélyeit a Magyar Királyi Honvédség vezérkarának parancsa, mely kimondta, hogy kevés a lőszer, ezért megszüntették, hogy a páncéltörő ütegekkel csak a T-34-es szovjet harcokosokra szabad lőni, és nem használhatják a támadó Vörös Hadsereg gyalogosai ellen a lövegeket. Ezért

ágyunkként csak 28 darab páncéltörő löszert szállítottak a katonáknak. A doni katasztrófa fordulópontja az 1943. január 12-én indított szovjet támadó offenzíva volt. A magyar idő szerinti 9 óra 30 perckor történő szovjet támadás előtt a 2. magyar hadsereg körülbelül ötven-száz tonna löszert használt el a harcokban. Ezért a szovjet támadáskor már nagyon kevés löszert állt rendelkezésükre, hogy megvédjék magukat az alakulatok. A harcok során rengeteg embert veszítettek a magyar csapatok. Végül a löszertutánpótlás nem volt megoldható az arcvonal mögötti raktárakból, mert nem volt ember, akit vissza tudtak volna küldeni az ellátmányért. A visszavonuló hadtestek kénytelenek voltak menteni a löszereket, de ez sajnos fuvareszközök hiányában nem volt megoldható. A magyar tisztek parancsot adtak arra, hogy az elhagyott raktárakat robbantsák fel annak érdekében, hogy a Vörös Hadsereg ne szerezze meg a löszert. A hadsereg utánpótlása a III. csoport szerint történt volna, azonban a löszerek elmaradtak, mint sok más utánpótlási cikk, ezért már a doni katasztrófa idején az II. csoportba sorolható a löszerek megszerzése.

6.5. Gépjármű és üzemanyag ellátás

A 2. magyar hadsereg frontra küldésének felkészítése során többször szó esett arról, hogy a fuvareszközök, melyek fontos szerepet tölthetnek volna be a hadszíntéren, kevés számban voltak jelen, és ennek a kevés számú eszköznek nagyobbik része rossz, javíthatatlan állapotban volt. A gépjárművek javíttatása nem volt megoldható. Sajnálatos módon az anyaországból származott alkatrészek ellátása csekély volt, de előfordult, hogy egyáltalán nem érkezett utánpótlás a javítóoszlopokhoz. A fuvareszközök javításának lehetőségét megnehezítette az, hogy a javítószázadokat 70-100 kilométer távolságra helyezték el a frontvonalától. Így a fronton tönkrement járművek javításához először meg kellett oldani azok visszaszállítását a hátsó területre. A Magyar Királyi Honvédség előírása alapján a javítóosztagok kötelesek voltak minden tevékenységet dokumentálni, és a dokumentációt elküldeni a vezérkari főosztálynak, így a járművek csak a dokumentáció miatt álltak a szerelőműhelyek telepjein, várva a javításra. Későbbiekben, 1942. decemberében ráébredtek a magyar katonák, hogy a német javítóműhelyekhez kell fordulni, ha szerelési problémával találkoztak. A szövetséges német szerelők pár nap alatt megjavították a fuvareszközöket, ráadásul a németeknek nem kellett semmit dokumentálni, így könnyebben tudtak akár alkatrészt is szerezni a magyar katonák a német elosztótól. 1943. januárjában a 2. magyar hadsereg fuvareszközei közül 1033 darab állt javítás alatt az arcvonal közelében,

illetve 1100 darab a hátszágba visszaküldve várta a szerelők munkájának végét. A fuvarszközök között volt tehergépjármű, vonatjármű, és betegszállító jármű is. Nagy Sándor A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története című könyvéből ismeretes 1943. január elsejei jelentésben szerepel, hogy a vonatszerelvények és mozdonyok 50-65 százaléka már javításra szorult, a sebesültszállító járművek 50 százaléka használhatatlanná vált. Ebből az következik, hogy a csata fordulópontjakor visszavonuló emberanyagok muszáj volt gyalogszerrel elmenekülni a támadó Vörös Hadsereg elől, ezért a szovjet hadsereg rengeteg bár mozgásképtelen, de javítások után használható járműre tett szert.

Az üzemanyag ellátásáról a Magyar Királyi Honvédség még 1942. februárjában úgy állapodott Ribbentrop és Keitel német vezérekkel, hogy az üzemanyagot teljes mértékig a német szállítóoszlopok fogják fuvarozni a magyar seregnek. A magyar háborús vezérkar a német ígéretre hagyatkozva nem is szolgáltatott üzemanyagot vagy kenőanyagot a magyar járművekbe. Keitel tábornagy megígérte a magyar hadvezetésnek, hogy a seregek a fronton 70 köbméter üzemanyagot fognak kapni naponta. Ennek ellenére a németek ezen ígéretüket sem teljesítették, hiszen a hadszíntéri német vezetés fontosabbnak tartotta a német járművek ellátását, így a magyarok számára csak 40-50 köbméter hajtóanyag jutott. A hiány az 1. Páncélos Hadosztálynál lépett fel igazán, egy nagyobb offenzíva alkalmával. 1942. július 12-én az osztagok nem voltak képesek elindítani harckocsijaikat és kísérő járműveiket. 1943. telén a Vörös Hadsereg támadásakor a 2. magyar hadseregnek egyáltalán nem volt felhasználható üzemanyag mennyisége a visszavonuláshoz. Ez a lépés abból következett, hogy a német tábornoki kar előírta a magyaroknak, hogy nem hagyhatják el a frontot, ez volt az úgynevezett „Végőskig Kitarítani!” parancs. A német hadvezetés tisztában volt azzal, hogy a magyarok majd megpróbálnak visszavonulni a harcoktól, ezért megvonták az üzemanyag ellátást a magyar hadseregtől, így sok magyar hazafit küldtek a halálba. Az üzemanyag ellátásának teljes mértékben III. csoport szerint kellett történnie, ebben az időszakban lehetőség sem volt arra, hogy máshonnan szerezzék be az üzemanyagot a honvédek.

ÖSSZEGZÉS

A magyar hadtáptörténelem fejlődéstörténete során jól látható, hogy a beszerzés a kultúra, etika és erkölcsi ráhatások során teljes mértékben megváltozott. Az I. csoport tagjai a módszerek köszönhetően nem igazán rendelkeztek teljes mértékű utánpótlással. Számukra nagyon nehéz volt megszerezni az élelmet, ruházatot, a harci felszerelést, vagy az egészségügyi utánpótlást.

A II. csoport tagjai igen kétélű beszerzéshez voltak kénytelenek alkalmazkodni, mivel az ellátás módjára már rendeletek és központi tervezetek adtak iránymutatást, de főleg a korai időszakban nem volt lehetőségük arra, hogy megvárják a központi utánpótlást. Ez azért lehetett, mert még igen fejletlen módszerekkel próbálták ellátni a katonákat a harcokban, így az ösztönök és embertelen gondolatok hatására a harcosok még szívesen alkalmazták az I. csoport kritériumait. Elmondható, hogy Magyarországon a középkorban a királyok nem gondoskodtak a központi ellátásról a ruházat vagy egészségügy szempontjából, csak a harceszközök és az élelem ellátása volt fontos szempont, amit a katonáknak meg kellett adni, a többi hadtápot maguknak kellett beszerezniük.

A civilizáció hatására a III. csoport tagjai már igazán a szabályozás és törvények szerint próbálták ellátni a honvédeket a harcokban. A legjobb példa erre az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hadtápellátása, mivel az akkori kormány erősen figyelt mindennemű ellátásra, hogy minden csak központi raktárakból történjen.

A 2. magyar hadsereg doni katasztrófájakor a hadtáp érdekes fordulatokat produkált. A német hadvezetés ígéretet tett arra, hogy csakis központi elosztást fognak alkalmazni a Honvédség hadserege számára. Ezek alapján az ellátásuk a III. csoportba tartozna, azonban nem érkeztek meg az utánpótlások a harcmezőre, a katonáknak sajnálatos módon vissza kellett térniük a II. csoportra jellemző utánpótlási módszerekhez, mivel máshonnan nem igazán számíthattak utánpótlásra. 1943. elején, mikor már menekülni kényszerültek a honvédek a támadó Vörös Hadsereg elől, az I. csoportba kerültek át e beszerzési módszerek, tekintettel arra, hogy a katonák onnan szereztek hadtápot, ahonnan csak tudtak. Remélhetőleg ez volt az utolsó állomása a magyar háborús hadtáptörténelemnek, és soha többet nem kell alkalmaznia a Magyar Honvédségnek a beszerzés bármelyik csoportját valamilyen háborúban.

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek

Bárczai Oszkár(1895): A hadügy fejlődésének története. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

Domanovszky Sándor(1979): Gazdaság és társadalom a középkorban. Gondolat,Budapest

dr. Erdélyi Gyula(1944): A magyarok hadszervezete és hadvezetési művészete ezer éven át. Budapest,.

Gosztonyi Péter(1986):A magyar honvédség a második világháborúban. Katolikus szemle, Róma

Kovács Endre és Katus László(1979): Magyarország Története 1848-1890. Akadémiai Kiadó, Budapest

Körmendi István(1963): Anyagellátás a korszerű háborúban. Zrínyi Katonai Kiadó,Budapest

Nagy Sándor et al (1984): A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest

Pihurik Judit.(2007): Naplók és memoárok a Don-kanyarból 1942-1943. Napvilág Kiadó, Budapest

Szabó Péter.(2001): Don-Kanyar. Szekszárdi Nyomda Kft., Szekszárd

Folyóiratok:

Dr. Szauter, Lajos(1994): „A második magyar hadsereg ellátó szolgálatának felkészítése 1942 Elején.” Akadémiai közlemények, p.: 245-259

MN Hadtápfőnökség (1968): A hadtápbiztosítás 1. szám, I. évfolyam (1968). Forrás: <https://drive.google.com/file/d/0B2IT5sLzLGdDSHNZTzNoS3JUMHM/view>

MN Hadtápfőnökség (1968): A hadtápbiztosítás 2. szám, I. évfolyam (1968). Forrás: <https://drive.google.com/file/d/0B2IT5sLzLGdDTDIHczhGc1c2d2s/view>

MN Hadtápfőnökség (1969): A hadtápbiztosítás 1. szám, II. évfolyam (1969). Forrás: <https://drive.google.com/file/d/0B2IT5sLzLGdDMEJOSGswSnhfcU0/view>